له نورو علوموسره
د ښوونې او روزنې د اړیکې پلټنه

Ketabton.com

لیکوال: پوهنیار سید احمد شاه شریفي
ژباړن: محمد اکبر نیازی

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نورو علومو سره
د ښووني روزني د اړيکي پلټنه

لیکوال:

پوهنیار سیداحمدشاه شریقي

ژباړن:

محمد اکبر نیازی

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: له نورو علومو سره د ښوونې روزنې اړیکې پلټنه

لیکــوال: پوهنیار سید احمد شاه شریفي

ژباړن: محمد اکبر نیازی

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

ویـبپـاڼـه: www.melitahrik.com

کمپوز: ژباړن

ډیزاینګر: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۸۶)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک .... مخ

د پیل خبرې.. ۱
د ژباړن خبرې.. ۵
سریزه.. ۶
ارزښت او اړتیا.. ۹
تیرو اثارو ته کتنه.. ۹
د ښوونې روزنې او نورو علومو ترمنځ اړیکه ۱۱
د فلسفې بحثونه.. ۱۲
د فلسفې پیژندنه .... ۱۴.
د فلسفې سره د ښوونې روزنې اړوند مفاهیم ۱۶
د علومو سره د فلسفې اصلي او عمده اختلافات.................................. ۲۲
د فلسفې او ښوونې روزنې ترمنځ د مقایسوي اړیکې موندنه... ۲۳
د ښوونې روزنې او اروا پوهنې ترمنځ اړیکې.................................. ۳۱
دانسان بنسټیزې اړتیاوې ۳۸
په انساني شخصیت کې د اړتیاوو ونډه او ارزښت ۴۲
روغتیا او سلامتیا څه ته وایي؟ او سالم څوک دی؟ ۴۳
د روغتیا زده کړه.. ۵۴
د ښوونې روزنې او ټولنپوهنې ترمنځ اړیکه.................................. ۵۹
د ښوونې روزنې او اقتصاد ترمنځ اړیکه ۶۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديوې ټولنې اقتصادي سرچينې عبارت دي له ۷۳
دښوونې روزنې او سياست ترمينځ اړيکه.................................... ۷۴
نولي دسياست څوتعريفونه په لاندې ډول کړي ۸۱
د ښوونې روزنې، دين او مذهب ترمينځ اړيکې ۸۵
د ښوونې روزنې او سولې ترمينځ اړيکه ۸۹
دښوونې روزنې او شميرنې ترمينځ توپير ۹۵
د ښوونې روزنې او انسان پيژندنې ترمينځ توپير ۹۷
د ښوونې روزنې او اناتومي ترمينځ توپير ۹۹
د ښوونې روزنې او فزيولوژي ترمينځ توپير ۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپیل خبرې

ښوونه روزنه چې اصطلاحآ د روزنیزو علومو په نـوم یـادیږي اوږده اوتاریخي لرغونتیا لري.

لـه همـدې پلـوه دا علـم پـه مـنظم ډول ازمایښـت او د روزنیـزو مسائلومطالعه او څیړنه کـوي او پـه اوولسـمه پیـړۍ کښـې د یـو تجربوي علم په توګه وپیژندل شوه.

اروا پوه پوه جان ازموس کمینوس لومړنی علمـي شخصـیت ؤ چـې ددې علم په علمي کولو کښې یی ارزنده او ارزښتناکې منډې تـړړې او خدمات ترسره کړې، تر څوچې ددې علـم بنسـټ یـی کیښـود. زمونږ په هیواد کښې د ښووني روزنـې پـه برخـه کـې د لیسـانس ترکچې زده کړې په کابل پوهنتون کې د همدې پوهنځي د تاسیس پر مهال رامینځته شوې.

د ښووني روزنې پوهنځی زمـونږ پـه هیـواد کـې د غـوره او د هغـو پوهنځیو له ډلې څخه شمیرل کیده چې د امریکې متحده ایالاتو لـه څو پوهنتونو سره یې اړیکه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د هغو هیوادونو له ډلې څخه ده چې د فرانسې، ایـران او یو شمیر نورو هیوادونو څخه پکې دې علم تـه لـږه پوهنتـوني بنـه ورکړل شوېده.

د شلمې میلادي پیړۍ په پیل کښې ښوونې روزنــې څــو محـدودې ځانګې درلودې او په خورا چټکتیا سره یې پراختیا وموندده او پوهان یې پدې وتوانیدل چې دې برخې ته لا هم پراختیا ورکړیاو د ځـانګو شمیر یې تر شلو پورې ورسید.

همدا ډول پدې پیړۍ کښې زده کړې په چټکتیا سره پراختیا وموندده او دا پراختیا د نړۍ په ټولو هیوادونو کښې پـه ځـانګړې توګـه پـه انګلسي ژبو غربي هیوادونوکې محسوسیده.

د غربي هیوادونو په مینځ کښې امریکـا لـومړنی هیـواد وو، چـې د شلمې پیړۍ په اوږدو کې په سمه او منظمه توګه دا زده کړه تعقیـب کړه. په همدې پیړۍ کښې جاپان هم د نـړۍ پـه هیوادونـو کښـې مخکښه ونډه درلوده او د لومړیو هیوادونو ونـډه وه چـې د ښـوونیز نظام په نوښت، غوښتنه او بیا کتنه کې یې ګام واخیست.

جاپان د شلمې پیړۍ په پیل کښې داسې لار پیداکړه چـې لـه لارې وکولای شول د ټولنیزو افکارو د ودې لپاره د مختلفو علومو د تجارت په برخه کښې، وړتیا لرونکي اشخاص د متخصصانو په واسـطه پـه فني او مسلکي توګه کسان وروزي.

شلمه پیړۍ د ماشین، نوې ټکنالوژۍ او پوهې پړاو دی، پدې پیـړۍ کښې په نظري او عملي علومو کښې پرمختګ د ستاینې وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهې د ورځيني پرمختتګ او ټکنالوژۍ ته لاسرسی په ځانګړې توګه نوې ټکنالوژۍ ته سبب شول، ترڅو پوهه او صنعت په چټکۍ سره پرمختګ وکړي او د همدې پيړۍ وګړي د کار له غوره اسانتياوو څخه برخمن شي.

خو له بده مرغه دا حالات نړۍ شموله نه دي، او اوسمهال ددې زمانې بيوزلي او لاستنګي خلک ځوروي.

د نړۍ ډېر انسانان شته چې د پوهې له ستر نعمت څخه بې برخې دي او جګړې د نړۍ د خلکو لمن نيولې ده چې ددې جګړو اصلي سرچينې هم همدا پرمختللي هيوادونه دي.

لومړۍ او دويمه ويجاړوونکې نړيوالې جګړې ددې بيلګې دي، چې د نړۍ د ميلونونو انسانانو ژوند يې واخيست او د نړيوالې ټولنې د ژوند هوساينه او ارامتيا يې له ځان سره يوړه. ښوونه روزنه د نورو علومو له لارې او لاسته راوړنو لکه اروا‌پوهنه، ټولنپوهنه، فلسفه، اقتصاد، سياست، ديني، احصايه او نورو څخه پخپلو ښوونيزو او روزنيزو فعاليتونو کې ګټه پورته کوي.

بيلګه: د اروا‌پوهنې علم او نورې څانګې يې پخپلو چارو کې د چلند، عواطفو، احساساتو او انګيزو په اړه ارزښتناکې خبرتياووې اخلي.

د ټولنپوهنې علم د ښوونې روزنې په وړاندې خپل ليدلوری داسې وړاندې کوي

که څه هم انسان د ښوونې روزنې له نظره مهم ګڼل کيږي. او د ټولنې سره يې جوړښت لامهم ګڼل کيږي. ښوونه روزنه يو پراخ علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او له فرهنګي، سياسي، اقتصادي، اجتماعي او نورو عواملو څخه متاثره کيږي او نه شو کولای څو د پورتنيو عواملو څخه پرته ښوونه روزنه مطالعه او تر تحقيق لاندې ونيسو.

د روزنې موخه بايد د شخصيت بشپړتيا، د بشر حقوقو ته درناوی او سياسي خپلواکۍ واوسي (د بشر حقوقو اعلاميه ۲۵ ماده)

د يادونې وړ ده چې د محترم پوهنوال ډاکټر ميـر اکـرم ميـرزاد لـه علمي مرستې او همدا ډول د محترم احمد قديم بلوڅ چې ددې اثـر په سمون کښې راسره زيار ايستی مننه وکړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژباړن خبرې

د نړۍ په ګوټ ګوټ کې هر انسان پرمختګ ته اړتیا او ددې پرمختګ لپاره یوازینۍ اسانه لار ښوونه روزنه ده، زه یې په هر ډګر کې اړینه او د همدې پرمختګ لپاره مهم فکتور بولم. ښوونه روزنه د ژوند په هره برخه کې رغنده رول لوبوي. د نړۍ په ډیری او پرمختللو هیوادونه کې د هر ډول پرمختګ لپاره ښوونې روزنې ته پوره پاملرنه کیږي او د افرادو د روزنې لپاره ښوونکي په دنده ګمارل کیږي.

نوموړی کتاب که څه هم د کابل پوهنتون درسي کتاب دی خو لوستنه یې د هر کچې لوستونکولپاره ګټوره ده. په نوموړي کتبا کې د بیلابیلو علوم پیژندنه او له ښووې روزنې سره ه یې اړیکې هم په روښانه ډول بیان شوې دي. ښوونې روزنې ته د ژوند په هره برخه کې اسلام، طب، ساینس، اقتصاد او ..... اړتیا لیدل کیږي او د علومو په پرمختګ او خپریدا کې هم ستره ونډه لري. له ښوونې روزنې پرته ژوند بیخونده وي، ښوونې روزنې او خپلې ژبې د حق ادا کولو دپته اړ کړم چې نوموړی کتاب پښتو ژبې ته راو ژباړم.

نوموړی کتاب د کابل پوهنتون استاد محترم پوهنیار سیداحمد شاه شریفي له خوا په دري ژبه لیکل شوی چې اوسمهال د اراو پوهنې پوهنځي کې د یو درسي کتاب په توګه تدریسیږي.

په پای کې د خوست پوهنتون محترم استاد پوهنیار حضرت محمد بهار څخه نړۍ مننه کوم چې د کتاب په سمون کې را مرسته وکړه کور دې ودان وي.

محمد اکبر نیازی

احمد شاه بابا مېنه ـــــ کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

اوسمهال دا هڅه کوو چې له نورو علومو سره د ښوونې روزنې اړیکه تشریح او پیداکړو ترڅو ددې علم ستونزمنه مطالعه اسانه او د روښانتیا په لور بوځو. ځکه چې دا علم دهغو ټولنیزو ارزښت لرونکو بنسټونوله ډلې شمیرل کیږي. چې د انساني اړتیاوو لـه کبلـه د ټولنیزو، اقتصادي، سیاسي، تاریخي او فرهنګي بدلونونو په بهیر کې رامنځته شوی او د وخت په تیریدو سره یی بدلون موندلی.

ددې اثر د لیکلو څخه موخه له زده کړې سره د مینه والو د اړتیا او په ځانګړې توګه د دې او نورو ټولنیزو او روزنیزو پوهنځیو د محصلانو لپاره د ښه درسي مواد د اړتیا پوره کول دي . ځکه چې دا موضوع په هغو درسي توکو کې شاملیږي چې پدې پوهنځي کې (د اروا پوهنې او روزنیزو علومو پوهنځي) د ښوونې او روزنې د اساساتو په مضمون کې تدریسیږي.

هغه خیړنې چې په دې اړه ترسره شوې او تر کومه ځایه چې زه خبر یم پدې اړه په کوم نوم اثر نه دی لیکل شوی، امکان لري چې د ځینو کتابونو په فهرست کې به یوه برخه د ښوونې روزنې اړیکه د کوم بل علم سره تر عنوان لاندې ولیدل شي. هغه طریقه چې پدې کتاب کې کې کارول شوې، د کتابتونو طریقه ده او د لویو او معتبرو پوهانوله سرچینو څخه را اخیستل شوې ده. په پیل کې چې د فلسفې او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه مو تر بحث لاندې ونیوله او په لنډه توګه د فلسفې د بحثونو په اړه ځانګړې خبرې وشوې وروسته مو د فلسفې څو تعریفونه وکړل د فلسفې او ښوونې روزنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفاهیم، د ښوونې روزنې او فلسفې د څرنګوالي پلټنه او له لارو څخه یی هم یادونه وشوه.

د فلسفې سره د ښوونې روزنې د طریقو تدوین او تقریر شرحه نسبتآ په ستونزمن ډول بیان شوې. همدا ډول د نورو علومو سره د فلسفې عمده او اصلي اختلافات نظراندازي ده چې په پای کې موله مقایسوي لارې د ښوونې روزنې او فلسفې ترمنځ اړیکه پیدا کړه.

هماغه ډول مو چې د فلسفې څو تعریفونه وکړل پدې ځای کې مو د ښوونې روزنې څو تعریفونه وکړل او د لا وضاحت په موخه اوددې بحث په پای کې مو د ښوونې روزنې او فلسفې د یوځایوالي د پلټنې درې طریقې ولیکلې.

ددې اثر د بحث دویمه موضوع د اروا‌پوهنې او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه ده، چې د تعریف او د اروا‌پوهنې د طریقو لنډ تکرار پکې شوی ورپسې د اروا‌پوهنې او ښوونې رزونې ترمینځ توپیر واضح شو او پرلپسې ډول د روغتیا او سلامتیا څه ته وایی او سالم څوک دی؟ په اړه تقریبآ مفصل مالومات ورانډې او د روغتیا ساتنه (حفظ الصحې) تعریفونه وړاندې شویدي. د بل بحث موضوع مو د ټولنپوهنې او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه وه چې پدې اړه مو د لوستونکو په واک کې کره مالومات ورکړي دي.

د اقتصاد او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه ددې اثر د بحث بله موضوع ده چې په اقتصاد د ښوونې روزنې اغیزې، برعکس او د یوې ټولنې اقتصادي سرچینې مو توضیح او تشریح کړېدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښووني روزنې او سیاست ترمنځ اړیکه هم تــر تفســیر او توضــیح لاندې نیول شوېده.

د ښووني روزنې او سیاست اړونــد مســایلو لــه دوام وروســته مــو د سیاست څو تعریفونو کړیده.

د دین او مذهب د اړیکې په اړه هم د نورو مسایلو په مینځ کــې ددې موضوعاتو په اړه بحث شوی. د سولې او ښووني روزنې د یوځایوالي پیروانو بحث د زده کړې او پالنې د پروسې په بهیر کې اغیزناکــه او ارزښت څخه برخمن او تر بحث لاندې نیول شوی.د ښووني روزنې، انسان پیژندنې او د احصایې او ښووني رزونې تــرمنځ اړیکــې ددې اثر بل بحث دی.

د فزیولوژي او اناتومي او ښووني روزنې ترمنځ اړیکه هم ددې اثر په بحث کې راغلي.

د سولې او ښووني روزنې د یوځایوالي د بحث چاپیریــال چــې د زده کړې او پالنې د پروسې په بهیر کې اغیز ناکه او له ډیر ارزښت څخه برخمن ده بحث پرې شوی.

او ددې اثر په پای کښې هغه سرچینې چې ترې ګټه اخیستل شوې راوړل شوېدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت او اړتیا

د انسان او حتا د حیوان په ژوند کې هم ښوونې او روزنې مهمه او ارزښتناک رول لوبولی دی، او تر نن پورې ددې علم په اړتیا کې شک نشته د دې اثر اهمیت او اړتیا مینه والواو په ځانګړی توګه ددې پوهنځي محصلانو اود نورو ښونیزو او تولنیزو علومو پوهنځیو لپاره د اهمیت وړ ده، ځکه چې دا موضوعات په اروااپوهنه، ښوونې روزنې او نورو پوهنځیو کې تدریسیږی چې د محصلانو لپاره د ښو درسي تو کو په توګه جوړیدای شي. توکي او دکار طریقه: د تحقیق لارې د کتابونو له مطالعې څخه موندل کیږي. او د توان تر بریده هڅه شوې چې له معتبرو علمي سرچینو او اخذلیکونوڅخه چې د ښوونې او روزنې په هکله دي ګټه پورته شي او دا څیړنه لا بډایه کړي.

تیرو اثارو ته کتنه: ددې موضوع اړوند تراوسه کوم علمي اثر ندی لیکل شوی. خو د ځینو کتابونو په لړلیک کې له نورو علومو سره د ښوونې روزنې د اړیکه په اړه مطالب لیکل شوي.

ښوونه او روزنه: ښوونې او روزنې په پیل کې د اخلاقو او سیاست مهمه برخه جوړوله او پوهان له فلسفې څخه ددې علم خپلواکیت دوه شیان ګڼي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی: دا چې د فلسفې سیستیماتیکه وده یانی کله چې علومو د وخت په تیریدو سره له فلسفې څخه جلا شول نو هرعلم ځانته ځانګړې موضوع او لاره غوره کړه.

دویم: د نویو اروپایي پرمختګونو څرګندېدل اوټول هغه عقلي او فرهنګي فعالیتونه چې د پنځلسمې پیړۍ په پای او شپاړسمې پیړۍ په پیل کې شوي د رئسانس د دورې یا د نوی ژوند په نوم یادوي، څکه دغه بدلون ددې لامل شو ترڅو دټولنې اړتیاوې لاپسې زیاتی کړي او ددې احساس پیداشو چې باید مختلف فني او مسلکي افراد په مختلفو برخو کې دټولنې د غوښتنو سره سم وروزل شي. داړتیاوو زیاتوالی او د هغوی ځانګړتیاوې د ښوونې او روزنې ترمینځ د بیلوالي مهم لاملونه دي. دې حالت جوته کړه ترڅو تعلیمي موسسات، برنامې، ښوونیز او روزنیز وسایل دعلمي قوانینو او اصولو پر بنسټ جوړ او کارونې لپاره چمتو کړي. پدې وخت کې د روزنیزو علومو ځینو پوهانو د مهمو ښوونیزو مسایلو لکه تعلیمي پلان، تعلیمي تجهیزاتواو درسي میتودونو ته پام اړولئ وه. د هغو پوهانو له ډلې څخه چې پدې برخه یی کې ډیر اوچت خدمتونه ترسره کړي جان اموس کامینوس نومیږي، هغه نه یوازې دښوونې او روزنې خواره نظریات راټول کړل بلکې پخپل نوښت سره یی هغه ترتیب ، تنطیم او پرمختګ ورکړ، او پدې وتوانید چې د ښوونې او روزنې د علم بنسټ کیږدي. دیادونې وړ ده چي ښوونه اوروزنه پخپل خپلواکیت له نورو علومو سره نږدې اړیکې لري او دغه اړیکې له ټولو علومو په ځانګړی توګه د ټولنیزو علومو او اروا پوهنې سره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونې روزنې او فلسفې ترمنځ اړیکه

دعلومو له پرمختګ څخه څرګندیږي چې ځینی علوم د وخت په تیریدو سره له فلسفې څخه جلا شوي، له دې پلوه په ځینو کتابونو کې فلسفه د علومو مور یا هم پلار ګڼل شوې ده. فلسفه اوښوونه روزنه دوه خپلواکې څانګې دي چې فلسفه د نړۍ، انسان، معرفت او ارزښتونو په اړه بحث کوي - او ښوونه روزنه د زده کونکو، ښوونکو، زده کړو، توکو، وسایلو او د تدریس له طریقو سره کار لري. فلسفه له دوه لاتیني کلمو(فیلیا)او(سوفیا) څخه اخیستل شوې ده چې فیلیا د مینې او سوفیا د پوهې په مانا سره ده. بنآ فیلو سوفیا د پوهې سره مینه ده وروسته ددې کلمې استعمال کم شو او پر ځای یې د فلسفې، فیلسوف او فلاسفې کلمې استعمالیدې، د تاریخ په علم کې دغه کلمه په ټوله مانا سره دیو فرد، ډلې، ټولنې او یا یوې دورې دلګښتونو پورې اړوند کارول شوې ده.

د بشر د ژواندانه په لومړیو کې دوه شیان د پاملرنې اوپلټنې وړ وو، یو پیښې او د عالم چارې یانې چاپیریال چې هغوی پکې ژوند کاوو، دهغه په څرنګوالي او اصلي علت باندې پوهیدل او بل یې قاعده او دستور یانې هغه لار چې وکولای شي هغو د نیکمرغۍ په لور بوځي. هغه څیړنې چې ددې دوه مهمو مسئلو په اړه ترلاسه شوي د فلسفې یا حکمت په نوم یادیږي. او هغه چا چې دا څیړنې کولې د فیلسوف یا حکیم په نوم یادېده نو بنآ دا ټول بشري مالومات د حکمت د امر په پیل کې شامل وو. د خپلودوه ګونو موضوعاتو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناسبت په نظري او عملي حکمت ویشل کیدل، د وخت په تیرېدو سره انساني ذهنیت پراختیا وموندده او دغه ذهني وده په هغوچارو چې موضوع یې ستونزمنه وه نوره هم زیاتیده. له همدې کبله دکار، پلټنې او مطالعې الزامیت دپوهانو په مینځ کې احساسېده. اوله بل پلوه د ا ټکی څرګند شو چې د مطالعی موضوعي چارې دوه ډوله دي. یو یې هغه چې نسبتاً د ثابتو قوانینو تابع وي او دهغوې د څرنګوالي موندنه د تجربې،حس، او عقلي استدلال له لارې ترلاسه کیږي اوبله ډله یې دا ستاینه په پوره روښانتیا سره نلري او وروسته پدې تصمیم ونیول شو چې لومړۍ د علومو دبحث موضوع او دویمه ډله یې دفلسفې د بحث موضوع وټاکل شي.

د فلسفې بحثونه

دلته لنډه او ځانګړې توګه د فلسفې په بحثونواجمالی نظراچوو.

دعالم، پیدایښت اود هغوی نظم د فلسفې څیړنه او د لاندې مطالبو څرګندونکې ده. عالم، فضا، وخت، د ژوند څرنګوالی، د ودې فلسفه او ایا دغه عالم د کومې موخې او مقصد درلودونکی دی؟ د فلسفې په ځانګړې اصطلاح کې د دغو مطالعاتو ټولګه د څېړنیزې کسمولوژي په نوم یادیږي. کوسموس په یوناني اصطلاح کې عالم اوپه اوسنۍ اصطلاح کې یونیورس(کایناتو) ته ویل کیږي د موجود یا د موجوداتو پورې اړوند بحثونه چې عقاید، مادیون مونیزم، معنویون، ثنویون او جمعیون دي پکې شامل دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا په اړونده څېړنه کې لاندې مطالب شامل دي:

د اروا په اړه څېړنې- د اروا اوجسم ترمينځ اړيکه- د خپلواکۍ هـوډ او نور... چې دې بحث ته په فلسفې اصطلاح کې اروايي فلسفه وايي.

د حکمت او پيژندنې اړونده نظريه لاندې موضـوعات پـه بـر کـې نيسي.

د پوهې او پيژندنې سرچينې- د پوهانو او تجربه لرونکـو نظريـې او د پيژندنې سموالی د دې برخې د واقيعونو اوعمليونو له نظره د فلسفې په اصـطلاح کـې اپيسـتومولوژي ګڼـل کيـږي. د بشـري ژونـد وروستنۍ موخه او هدف څـه ده؟ لانـدې څېړنـې پکـې شـامليږي اخلاقي مسائل اودهغوی ارزښتونه، ښکلا او مذهب.

ميتا فزيک يا ماوراَ الطبيعه: د فلسفې د مطالعې په وروستيو کلونـو کې د بشري ژوند له پلوه او همـدا ډول د شـيانو د تـاثير لـه نظـره انساني ژوند ډېر ارزښت پيداکړی وو، او ميتا فزيکي مسـائل لکـه د حقيقت څرنګوالی- خدای(ج) او عالم ته لږه پاملرنـه کيـږي. پـدې مانا سره د فلسفې کلمه د ميتافزيک څخه لوييږي او دا ټول بحثونه تر دې چې منطق، اخلاق او ښـکلاپيژندنه هـم پکښـې شـامل دي متافزيکس دانسانانو پوهه د ماورا الطبيعی په اړه پداسې څيړي چې مونږ پرې حقيقت ته رسيدلای شو. اپيستمالوژي د انسانانو د پوهې مبدا، طبيعت، فکراو اړوند موضوعات تر مطالعې لاندې نيسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فلسفې پیژندنه: فلسفه د اجتماعي چټکتیا د مانا له پلوه ژور او مختلف تعریفونه لري او هر چا له خپل لیدلوري تعریف کـړې ده. ځینې یې له لنډه توګه پداسې ډول را اخلو.

۱ بحث د غرض او ارزښت له نظره د ژوند تعبیر او تفسیر اویا هم د فلسفې ځانګړې او مطلقه موضوع جوړوي، یانی که چیـرې دانســان ژوند په کلي او ازمایښتي ډول تر مطالعې لانـدې ونیســونو فلســفي بحث ته داخلیږو.

افلاطون (۴۲۸- ۳۴۷) د میلاد څخه وړاندې یوناني پیژندل شــوي فیلسوف پخپل پیژندل شوي کتاب جمهوریت په څلـورم څپرکـي او ۴۲۶ مخ کې داسې وایي:

فیلسوف هغه څوک دی چې تل څارونکی او دحقیقیت په لټه کې وي، هغه فلسفه دا ډول راپیژني. هغه موضوع ده چې دعلمــي طریقــې او اصولو پکار وړلو سره کولای په نړۍ باندې چې انسانان پکې ژونـد کوي او د هغوی د ژوند اړوند ټول مسایل حل او روښانه کړي.

هربارت اسپنسر(۱۸۲۰- ۱۹۰۳) فلسفه د وحدت پیژنـدنې دهغــو علومو په مقابل کې چې وحدت نلري متنوع ده تعریف کړی.

امیل فاکه وایي : فلسفه د شیانو د چاپیریال عمومي څیړنه ده، یانی فلسفه کیدای شي دا څرګنده کړي چې د اسبابو او لومړنیـو شــیانو عامل څه دی؟

فلسفه یو لړاستدلالي بحثونه دي چې غرض یې دحقیقي موجوداتــو د وجود علل او دهغوی د وجود څرنګوالي مرتبه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــ فلسفه د یو لړ مسایلو څخه چې عقلي استدلال، قیاس او دهغوی د وجود د حکمونو او عوارضو څخه دي خبرې کوي.

ـــ فلسفه اساسي علم دی چې د ټولوعلومو بنسټ ایښودونکې ده. (کاپیستون) ـــ فلسفه د شیانو په برسیره کولو کې یانې څه ډول چې دي د بشر په قدرت سره دي ـــ فلسفه د کانت په تعبیر ټول هغه شیان دي چې مونږ یی دعقل د ادعا او دتجربې د مداخلیت څخه پرته لرونکي یو.

ـــ فلسفه د برګسن په تعبیر: دکیفي وخت وجداني شهود (وخت او ځنډ) دي.

ـــ فلسفه د اګوست کونټ له نظره د موجوداتوټول قواعد، قوانین، اصول، دمبادي او عملي علوموطریقه او تحصیلي فلسفې د علم د زده کړې لاره ده.

ـــ اپلاطون یوه په زړه پورې وینا په یاد پریښې، نوموړی وایی فیلسوف د پوهې مینه وال ته وایي (په پوهه مین) هغه څوک چې په پوهه مین وي فیلسوف بلل کیږي. فلسفه د حقیقت موندنې لپاره څیړنې کوي. د فلسفې بحث او بیان د عقل او استدلال پر بنسټ ولاړه دی، او په موجوداتو کې دانسان لوړتیا هم د هغه د عقل په تناسب سره ده. د فلسفې بحث د چاپیریال وجود ده، بناً ویلی شو چې د ټولو علومو بنسټ فلسفه ده. فلسفه د ربنتینولی موندلو په لټه او هڅه کې ده چې خپله فلسفه د نفس د بشپړوالي لامل ګرځي اوپه پراویز ډول یې دغوره والي په لور رسوي او ددې وړ ده چې اشرف المخلوقات اوسي پخپل ذات کې په مادي بعد تکیه کول انساني نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه ژوند پدې کې ده، چې انسان په عقلي بعد کې، پرمختګ وکړي یانې په عقل تکیه ولري د علمي حکمت ځانګه چې دقیقاً د انسان له روزنې سره اړیکه لري اخلاق دي انسان چې د هر څه غوښتونکی وي کولای شي په اخلاقي عمل کې یی تر لاسه کړي.

دښوونې روزنې اوفلسفې ترمنځ اړوند مفاهیم:

دښوونې روزنې او فلسفې ترمنځ د اړیکې پلټنې په څرنګوالي باندې رڼا اچوو.

لومړی: که روزنه یو څیز وګڼواوتعریف یې کړو نو هغه وخت کولای شو د فلسفې بې شمیره مسایل او موضوعات په خپل وار سره مطرح او په یو ډول د تحقیق څخه پایله لاس ته راوړو.

دویم ـ امکان لري چې فلسفه یو څیز وګڼو او د روزنې بې شمیره مسایل یو یو د فلسفې سره وسنجوو اوترمنځ یې اړیکه پیداکړو.

دریم ـ پدې طریقه کې زمونږ کړنلاره پدې ډول ده، چې د فلسفې عمده اواصلي مسایل او موضوعات په څو شمیرو کې روښانه کړو. په همدې ډول د ښوونې روزنې اصلي او مهم مسایل او موضوعات په بیلابیلوعنوانونو کې ځای پرځای او وروسته د فلسفې هر بحث دښوونې روزنې د بحث سره یوځای تر تحقیق لاندې ونیسو او ترمنځ یی اړیکه پیدا کړو. څلورم ـ فلسفه د نړۍ په هکله فکر کول دي او انسان پخپله د نړۍ موجود دی. همدا انسان ده چې د نړۍ په اړه فکر کوي سربیره پر دې، فلسفه د انسان څخه پالنه کوي یا په بل عبارت د فلسفې سرچینه انسان ده. پدې ډول انسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخپله د فلسفې موضوع واقع کیږي، نـو ددې لیـدلوري لـه مخـې د فلسفې او روزنې دواړو پاملرنه د انسان په لور ده. هرانسـان دیـوې ځانګړې فلسفې لرونکی دی او فلسـفه ددې پـه لټـه کـې ده چـې انسان څه ده؟ اوڅه ډول کولای شي واوسي چې باید واوسي.

د روزنیزې فلسفې محور دانسان نفـس دی. او د ښـوونې او روزنـې اصلي او رسمي مرکزونه ښوونځي دي نوځکه د فلسفې مخاطـب او اداري نظریاتوپه اوریدلو او عمل کولو مدیران، ښوونیز مسـئولان او ښوونکي دي. ځکه چې د فلسـفي بحثونـو څخـه یـوهم ارزښـت پیژندنه او په ځانګړی ډول اخلاق دي. په ښوونیزو فلسـفي بحثونـو کې اړینه ده چې اخلاقو ته له نظري او وروسته له عملي پلوه اشـاره وکړو.

د فلسفې او ښوونې روزنې ترمنځ د اړیکې جوړولو اوبیان طریقې

دفلسفې او ښوونې روزنې ترمینځ د اړیکو جوړولو او بیـان لپـاره لـه لاندې لارو څخه کار اخلو.

الفـــ د نظیر (بې مثاله) مسایلو څخه، نړی، معرفت، ارزښت او ښکلا پیژندنه، خیر او شر، خپلـواکي اړیکـه، انسـان پیژندنـه او دهغـوی نظرونه طرح کیږي او د ښوونې روزنې سره د هریو تر څیړنې لاندې نیسو.

ب ـ دفلسفې او ښوونې روزنې د اړیکـی او مطـالعې دپلټنـې لپـاره دویمه څیره پداسې ډول چې د یو ښوونیز نظام د پروسې عناصر په تفکیک سره مطرح شي او فلسفې سره د هر یو اړیکه جلا جـلا تـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث لاندې ونیول شي پدې صورت کښې د یو روزنیز نظام عناصرچې هدف، برنامه، طریقه، وسیله او ازمایښت دي؛ هریو یې طرحه کوو او اړیکه یې له فلسفې سره تر څیړنې لاندې نیسو که چیرې څیړنې او مطالعې ته په همدې ډول دوام ورکړو نو بحث به مو نور هم اوږد شي.

ج ــــ د پلټنې دریم شکل دادی چې فلسفه د خپلو تعریفونوڅخه د یوتعریف پربنسټ یوې خواته ږدو او اړیکه یې د روزنې سره تر څیړنې لاندې نیسو.

د ــــ دې ته په کتو سره چې فلسفه اوروزنه انساني مسائل دي پخپله انسان چې د نړۍ موجود دی محور ونیسو په ټوله کې کله چې انسان ته د ځمکې پر سر وګوره نو وبه وینو چې انسان یوه اړیکه ده.او دا اړیکه اوبو، هوا ،خاوره، لمر، حمام له ځناورو سره اوپه پای کې نوروانسانانو ته د اړتیاوو یوه ټولګه ده. له انساني غوښتنو څخه ځینې غوښتنې تر دې کچې شدیدی وي چې د دوی د ژوند کولو سبب ګرځي او که چیرې دغه غوښتنې یې پوره نشي نو کیدای شي چې دا ډول انسانان خپل ژوند د لاسه ورکړي.

دبیلګې په توګه: که، اوبه هوا او یا هم رڼا په انسان قطع شي او په ژوند کې ورته ونه رسیږي نوطبعاً دانسان ژوند ورسره پایښت مومي، که چیرې زمونږ لیدلوری انسان ته له دې زاویې څخه وي نوویلی شوچې انسان یو کمزوری اوضعیف موجود دی.

هــ بل عمومي لیدلوری چې دانسان په اړه موجود دی هغه که چیرې د ژوند عوامل لکه هوا او اوبو په اړه پوهه ترلاسه کړو، وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا فکر وکړوچې انسان په دیگ بخاراو بالون کی د هوا ساتنه کوي، د بندونوپه وسیله اوبه ذخیره کوي او سوند د موادو څخه په گټه اخستینې سره له الکتریستې (بریښنا) څخه روښنایي ترلاسه کوي د ځمکې له کرې څخه وځي او دبالون د ذخیره شوې هوا څخه په استفادې تنفس کیږي، او ددې وړتیا لري چې د بحرونو څخه تیل استخراج کړي د وراثت په علم کې پوهه درلودل دا توان لري چې کرنیز محصولات او نور نباتات څو چنده زیات کړي ویلای شوچې انسان یو توانمند موجود ده او کولای شي طبیعت د خپل ځان تابع کړي.

څرنگه چې ایریخمان ویلی دي

ټولنیز او طبیعي علوم مونږ ته ددې امکانات برابروي چې په طبیعت او ټولنې برلاسی شواو دټولنې پرمختگ په شعوري ډول رهبري کړو، د فلسفې موضوع پیدایښت، معرفت او ارزښت پیژندنه ده په پیل کې دښوونې روزنې موضوع زدکړه، لوستل، لیکل او شمیرل ده، په پورتني پوړکې، د ښوونې روزنې موضوع د پرمختگ پالنه، ذهني پرمختیا، فردي استعدادونه اوټولنیزه پالنه ده. که فلسفي اوښوونیز روزنیز مفاهیم په عمومي ډول په نظر کې ونیسو نو دلته پوښتنه راپیداکیږي چې ایا لومړی یې باید د فلسفې څخه پیل کړو اوکه د فلسفي کتنو پربنسټ دښوونې روزنې لاره هواره کمیت او کیفیت یی روښانه کړو.

یا برعکس که لومړی یې باید له ښوونې روزنې څخه پیل کړو. او وروسته یې فلسفه پیدا کړو؟ که دا پوښتنه د ښوونې روزنې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختللو فیلسوفانو او د فکر خاوندانو څخه وپوښتو نو په وړاندې به یی ځواب دا وي، چې هر ډول روزنیز تدابیرله ځان سره فلسفه لري . د یادې پوښتنې له ځواب څخه دا پایله په لاس راځـي چـې ګویا فلسفه دښوونیزومسائلو تعلیمي سازمانونو پرسر دتاج حیثیت لري او فلسفه د ښوونې او روزنې څخه وړاندې او روزنـه ورپسـې ده فلسفه دپیدایښت په اړه بحث کوي دپیدایښت ښوونیز ښـوونځي او اړوند مسائل بیلابیلو لیدلورو د رامینځته کولو لپاره زمینه برابـروي، او دغه حقیقت پخپله ښوونیز عقلانـي امـر دی، فلسـفه د ځـانګړو موضوعاتو سره کار نلري او موضوع یې وجود ده او دوجود موخه تـر ټولو دعامو مسائلو په بر کې نیـول دي پـه همـدې ډول فلسـفه د معرفت، دمعرفت څرنګـوالی، دمعرفـت ډولونـه، دحقیقـت سـره د معرفت اړیکه او د معرفت د ارزښـت سـنجي پـه اړه بحـث کـوي. اوپدې هڅه کې ده چې انسان د حقیقـت پـه لاس تـه راوړلـو او د نفس استکمال ته پاملرنه وکړي دغـه بحثونـه پـه مسـتقیم ډول د ښوونې او روزنې سره کار لري

ـ ښوونه روزنه د زده کړې سره کار لري. او زده کـړه هـم د هماغـه دمعرفت ترلاسه کول دی پدې برخه کې باید ښـوونکی پـه بشـپړ ډول د معرفت په څرنګـوالی اوماهیـت بانـدې پـوه وي. دښـوونیز سازمان بله موخه په ټولنـه کـې د سـالمو افـرادو د مونـدلو لپـاره دټولنیزو خصایصـو پالنـه ده. دفلسـفې بلـه موخـه د پیدایښـت او معرفت پیژندنې سـربیره ارزښـت پیژندنـه ده. پـه ټولـه کښـې د ارزښتناکو مسائلو له جملې څخه هنر اوښکلا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر څه ته وایی؟

په فلسفه کې دا ویل کیږي چې دهنرمندانو ښوونه او د هنرمند روزنه هغه کارونه دي چې ښوونځي او ښوونیز بنسټونه یې په غاړه لري چې له ډلې څخه یې هنر او شاعري ده. شاعران په ټولو قومونو او ټولنو کښې دټولنیزو افکارو په رغونه کې تر ټولو ستره او ارزښتناکه ونډه لري په پوره پام سره له یوې داسې دورې څخه یادونه کولای شو چې د شعر ویل پکې دریدلي وي په تاریخ کې دشعر ترڅنګ نثر هم د فردي ژوند او دټولنې د فرهنګ په ساتنه کې رغوونکی رول لوبوي. اونور هنرونه لکه، نقاشي، فلم جوړونه، حکاکي، دګرافیک کاروونه، مجسمه جوړونه، ډرامه جوړونه، نڅاګانې اوپدیدې. دا هر یویې پخپل ځای ارزښت لري دهنر دا ټولې څانګې په ښوونځیو اود لوړوزده کړو په موسسو کی ښوول کیږي اما د دې ټولو هنرونو تر څنک فلسفه هغه هنر دی چې په ټوله کې دروزنې مسئلی ته سازمان او مانا وربښي.

نوکولای شو ووایو چې روزنیزه فلسفه د ارونو مشخصه بیانونکې، د موخو ټاکوونکې او د روزنیزو طریقو څرګندوونکې ده.

د پیدایښت فلسفه د ټولنیز ژوند، بنسټونو، موسساتو(institutions) او هغه اړیکې چې په وسیله یې خلک په سازمان شوو ډلو کې یو دبل سره راټولیږي په اړه ده. دا ډول اړیکې او موسسات چې کورنۍ ، دولت، قانون، مجازات، ښوونه روزنه، دین،اقتصادي طریقې او داسې نور چې ددوی په قلمرو کې د فلسفې طریقه مشخصه او پیاوړې ده اوغرض یې په نړۍ کې د پرمختګ په لور تلل دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارزښت په اړه واقیعـات او پلټنــه د موسسـاتو لـه مانـاوو ده. د لا روښانتیا لپاره یی بیلګه را اخلو، فرض کړئ چـې مـونږ ښـوونې او روزنې ته دیوې ټولنیزې وسیلې په سترګه ګورو، په سر کې اړینه ده چې اړوند واقیعتونه، لکه تحصیلی پړاونه، اداري سیستمونه، مالي او حسابي چارې، دښوونکو استخدام او ټولې هغه ماشینی بنې چې په پوښوونیز او روزنیز نظام کې شتون لري تر بحث او څیړنــې لانــدې ونیسو. خو فلسـفه غـواړي ددې سـربیره پـدې پـوه شـي چـې د ټولودستګاو ترشا هغه موخه چې موجوده ده څه ده؟

او هغه موخه د فرد او ټولنې د ژوند لپاره څه خدمت کولای شي؟ یـو ځانګړی نظام دیوښه ژوند، ښار، د شخصـیت وده یـا تـر دې چـې معنوي ارزښتونه په کومې مانا سره پیژني؟ ایا دغه دستګاه په ټوله کې یوه موخه که یوه عقیده او یاهم یوه هیله ده؟ اوکه داسی وی نو ایا دغه هیله او نظریه یې په دومره هڅو ارزي؟

دفلسفې او نورو علوموترمنځ عمده او اصلي اختلافات:

په هر علم کې ځانګړې موضوع تربحث لاندې نیـول کیـږي چـې پیژندنه ، معرفت او تفصیل یې اوړدوالی مومي. ډیر علـوم ځـانګړي کیږي اما فلسفه هڅه کوي چې ټولې نړۍ ته په یو ډول وګوري. اود ځانګړو علومو پایلې په یوې عمومي او جامع مطالعې سره راټولې او ترتیب کړي.

علوم هغه فرایض کاروي چې پخپله علمـاوو تـر مطـالعې او پلټنــې لاندې نیولي وي. دا ډول مفاهیم باید په فلسفه کې تحلیل شي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا دا رښتنی دي که ناسم، مونږ د طبیعت د څرنګوالي او اساس په هکله پلټنې کوو چې د فلسفې موخه هم همدا ده.

لومړنی فلسفه د وجود(طبیعت او د نړۍ لومړنی او اصلي څرنګوالی) او معرفت پیژندنه (طبیعت او دانساني معرفـت څرنګـوالی) دي د ډیرو ستونزو او مسائلو حل لومړنیو اصولو ته مراجعه ده چې فلسفي تفکر پرې نایلیږي او کولای شي پیدا یې کړي.

مثلاً هغه وخت باید سخت تصمیمونه ونیسو کله چې د سیاسـي او دیني مسائلو په لومړنیوو اصولو باندې پوه او د هغوی مفهوم راتـه روښانه شي چې بیا د بیلابیلو نظریاتو په رڼا کې په همـدې مسـایلو باندې فکر وکړو.

د فلسفې او ښـووني روزنــې تــرمنځ د مقایســوي اړیکــې موندنه:

ــ فلسفه دعقلي علومو له ډلې څخه ده .

ــ په فلسفي بحثونو کې ژور فکر وجود لري.

ــ د فلسفې موضوع د پیدایښت پیژندنه ده.

ــ معرفت د فلسفې وړ بحث د عمده مسایلو له ډلې څخه ده.

ــ د معرفت اعتبار په فلسفه کې یو حس ګڼل کیږي.

ــ عقل ګرایي د هغه بحثونو له ډلې څخه ده چې په فلسـفه کـې طرحه کیږي.

ــ د فلسفې د بحثونو څخه یو هم ارزښت پیژندنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــــــ ازاده فلسفه د معارف اشرافو ته علوم دي.

ــــــ دعمده موخوڅخه يې د علاني ځواک پالنه ده.

ــــــ دنيوکيز تفکر موخه ښوونيز اوروزنيز نظام ده.

ــــــ دپيدايښت پيژندنه د ودې مهم عامل دی.

ــــــ په ښونيزو موسساتو کې ډير ټينګار پر دې دی چې د پوهې ترلاسه کول ممکن دی.

ــــــ په ښونيزو او روزنيزو ځايونوکې لـه حواسو څخه په ګټې اخيستنې ټينګار کيږي.

ــــــ پوهنيز او رياضيکي مسائل دعقلي استدلال په واسطه ثبوتيږي.

ــــــ په تربيتي خپرونو کې ارزښتناکه مسائل خوراډير دي. مثلاً: دانسان ښکلا،په انساني صفاتو دبشراو تولنې اخلاق، دود، ځانګړتياوې دهغوی ښکلا او نور دي.

ــــــ خدای پيژندنه د ښوونې روزنې يو له بنسټيزو موضوعاتو څخه ده.

ــــــ په فلسفه کې عملي اونظري مسائل دواړه مطرح کيږي.

ــــــ په فلسفه کې د پيدايښت اوهغه شيان چې نه وي اړوند مسائل تر بحث لاندې نيول کيږي. ــــــ دپيدايښت لـه عوارضو څخه د علت او معلول موضوع ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــــ فيلسوفان د مادي او معنوي اړوند مسائل مطالعه او بحث پرې کوي.

ـــــ فلسفه د حقيقت د کشف په لټه کې ده.

ـــــ د فلسفې د بحثونوځخه يو هم د ټولنې د ايډال انځور ده.

ـــــ په سياسي فلسفه کې د حکومتونو ډولونه جوړيږي.

ـــــ په فلسفه کې د رښتيا او درواغو قضيو په اړه مطالعه او څيړنه تر سره کيږي.

ـــــ په اسلامي ښوونه او روزنه کې تړاو.

ـــــ ښوونيز او روزنيز نظامونه د نظري او عملي موضوعاتو لرونکي دي د زده کړې په پروسه کې د پوهې موضوع شتون فرض ګڼل کيږي.

ـــــ نزيکی قوانين عموماً لوړې اړيکه څرګندوي.

ـــــ دښوونې روزنې په برخه کې مادي اومعنوي اړتياووته پاملرنه کيږي.

ـــــ ښوونه روزنه هم دحقيقت په تعقيب کې ده .

ـــــ په ټولنيزو سازمانونو او علومو او همدارنګه روزنيز علوم،ايډيال ټولنه مطالعه کوي .

ـــــ د ټولنې دګټورو اوسالمو افرادو روزنه د ښوونې او روزنې دمهمو اهدافو له ډلې څخه ده دښوونځيو په برنامو کې دحق او باطل ميعارونه معرفي او ښوول کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــــ دنظري اخلاقو بحث د فلسفې دمهمو او ارزښتناکو بحثونو لـه ډلې څخه ده.

ـــــ دزياتوالي په فلسفه کـې د سـترګو او ذهـن موافقـت مطـرح کيږي.

ـــــ دخپلواکۍ مفاهيم ، استقلال ، تجربه ، اړتياوې ، زور او واک پـه فلسفه کې مطرح کيږی .

ـــــ(دفلسفې ستاينې)دپوهې دمينوالو پر مبنا ده.

ـــــ په فلسفه کې د ريښتنی پوهې ترلاسـه کولـو امکـان مطـرح کيږي.

ـــــ په ښوونه روزنه کې د ،اخلاقي روزنه، اخلاق څه دي، بااخلاقـه څوک دی، د کورنۍ سره څه ډول چلند وشي، ټولنيز چلند بايـد څـه ډول وي، ښوونه روزنه د پيداينښت په ښکلا ټينګار کوي او په اړه يی بحث کيږي.

ـــ ښوونيز نظام تل د سترګو او ذهن سره کار لري يعنی دسـترګو او ذهن مسائل د زده کړې د پروسې يوه برخه ده.

ـــــ هر يو، خپلواکي، فعاليت، اوتجربه هغه ټکي دي چې ښـوونکي پخپلو طريقو کې ورسره مخامخ کيږي.

ـــــ پوهه او هوښياري د ښوونې روزنې موخه او موضوع دي.

ـــــ د زده کړو په پړاوونو کې دپوهې اعتبار د منلو وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فلسفې دهرې موضوع څخه چې یادونـه وشـوه دښـوونې روزنـې سره په مستقیم یا غیر مستقیم ډول اړیکه لري.

د ښوونې او روزنې پیژندنه

ښوونه او روزنه هم دفلسفې په څیر د خپلو پیچلو او لویو مسائلو لـه کبله ډول ډول تعریفونه لري چې ځینې یې په لاندې ډول بیانو:

ــــ ښوونه روزنه یو دومداره، جـامع او دټولـو لپـاره فعالیـت دی د انسان او ټولنې د ودې د فرهنګ شتمني ده.

ــــ هغه لاسته راوړنه ده چې د ترلو او منظمو علومو څخه ترلاسـه شوې او په وسیله یې عدالت ټینګیږي.

ــــ دښوونې روزنې نظام : (د کلي سازمان جوړونه ده چې په وسیله یی د ټولو ډولونو او پړاونو پالنه او ښوونه دخلکو لپاره برابریږي.

ــــ ښوونه روزنه د راتلونکي برخلیک لپاره بنسټیز عامل ګڼل کیـږي او باید انسانان په مختلفو وختونو کې د ټولنیزو بدلونونو لپاره چمتـو وي.

ــــ دانسان د چلند د پرمختګ ټوله ایزې مرحلې ته ښوونه روزنـه وایي.

ــــ ښوونه روزنه ټولنیزه مرحله ده، چې انسان پکې ټولنیزې وړتیـا او فردي ودې ته رسیږي دغه مرحله د بنسټونو په وسیله لکـه ، پـه ښوونځي، مدرسه، پوهنتون او داسې نورو کې تر سره کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــــ ښوونه روزنه هغه سازمان یافته او تړلې زده کړه ده، چې د یو لړ علومو، مهارتونو اوهغه تفاهمونه چې د ژوند دټولـو فعالیتونولپـاره ارزښتمند دي د لیږدونې لپاره جوړه شوې.

ـــــ هغو بدلونونه ته چې انسان یی دځپل نفس یـا نـوعې څخـه ترلاسه کوي روزنه ویل کیږي.

ـــــ زده کړه او پالنه د ښوونکي او زده کوونکي د ګډو اعمالواو چلنـد منظمه ټولګه ده.

ـــــ روزنه یانې پداسې ډول د یو فرد چمتو کول چـې نـه یـواځې د چاپیریال سره توافق پیدا کړي بلکې په هغه کې داخـل او تصـرف یې کړي او پایله یې د ځان او ټولنې د تل انکشاف او پرمختیا سبب وګرځي.

ـــــ ښوونه روزنه د تجربې بیـا جوړونـه او سـازمان ورکولـو څخـه عبارت ده پدې موخه چې دتجربـې مانـا پراختیـا ومـومي او فـرد دراتلونکـو تجربـو دلارښـوونې او کنتـرول لپـاره ځـواکمن کـړي.
ـــــ ښوونه روزنه د سم قضاوت او ځواک څخه عبارت ده.

ـــــ ښوونه روزنه د فردي لارښوونې او ودې څخه عبارت ده.

ـــــــ روزنـــه د هغـــو سیســـتیماتیکومنظموهڅواو کوښښـــونو او د شخصیت د ودې پروسه ده چې د ټولنې په غوښتنه او د هغـوی لـه اړتیاوو سره سم ورته لوری ورکوي.

ـــــ ښوونه روزنه هغه هنر دی چې افراد د ژونـد کولـو لپـاره چمتـو کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دښــوونیزو نظریاتوپــه بیــان کــې د روزنیــزې مــوخې او د درســي موضوعاتو په ټاکلوکې د فلســفي موضــوعاتو څخــه ګټــه اخیســتل کیږي.

دبیلګې په توګه: ښوونکی فلسفي نظام ته په پاملرنې او هغه لــوری چې دانسان او نړۍ په پرتله یې لري دانســان لپــاره یــو ځــانګړی څرنګوالی په نظر کښې نیسي، یانې فلسفه او ښوونه روزنه یو واحد امر دی، چې فلسفه نظري بڼه او ښوونه روزنه یې عملي بڼه جوړوي. له همدې ځایه ده چې فیلسوف دانسان او نــړۍ اړونــد تولــه ایــزه مطالعه لري او د یوځانګړي لید لوري څخه ورته ګوري اوهڅه کــوي چې دښوونې روزنې په وسیله هغه مقام چې دانسان لپــاره یــی پــه نظر کې نیولی لاښوونه وکړي.

دفلسفې او ښوونې روزنې د اړیکې پلټنې لپاره درې طریقې:

دلاڅیړنې په موخه د فلسفې او ښوونې روزنې د یوځایوالي اړونــد لاندې طریقې په نظرکښې نیسو او ترمینځ یې اړیکه په لاس راوړو.

لومړۍ طریقه: پدې طریقه کې دهغې څانګې په حیث چــې د میتــا فزیک، انسان پیژندنې، او ارزښتونو پورې اړوند مسائل دي تر بحث لاندې نیســو. زده کــړه او پالنــه چــې خپلواکه پوهه ده او له پیژندنې او ارزښتونو ســره ســروکار لــري لــه فلسفې سره اړیکه ټینګوي نو زده کوونکي باید د فلسفي موضوعاتو لکه د نړۍ څرنګوالی، دمعرفت بنسټ او ارزښتونو سره بلدتیا ولري. له همدې لارې زده کوونکی د زده کړې پر مهال د علومــو د بیلابیلــو څانګو لکه فزیک، ژوند پیژندنه او هغه نظرونه چې فیلسوفانو د نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او انسان په اړه وړاندې کړي وکړای شي زده کوونکي پــه روښــنايي کې پريږدي. په درسي پروسه کې اخلاقي مسائل، د ارزښتونوبنسټ اود ارزښت لرونکو پريکړو د کولو څرنګوالی تر مطالعې لاندې نيسو.

دويمه طريقه: پدې طريقه کې د فلسفې سره د ښوونې روزنې اړيکه د فلسفې مباحثي مسائل د روزنيزو مسائلو په وړاندې ځای نيولی. او د يادو مسائلو ترمينځ اړيکه په چلند اوپايلــه کــې څرګنــديږي پــه پوهنيزو بحثونو کې ښوونکي او زده کوونکي پدې توانيږي ترڅو لــه منطقي ، استقرايي، کره، او نورو د حل لارو چارو څخه ګټــه واخلــي د مسئلې دحل طريقه د هغو ګټورو طريقوله ډلــې څخــه ده چــې د زده کوونکواو ښوونکو په فکري وده او د مفاهيمو په پوهولو کــې خــورا ارزښتنمنه او د زده کوونکو پام د مسائلو حل تــه اړوي. او لارښــوونه ورته کوي يانې د کتنې، ازمايښــت، مطــالعې او د ډول ډول فکرونــو پلټنه په نظري او عملي طريقو زده کوي خپل فکرونه څواکمن کړي ترڅو پخپله د فکر خاوندان شي.

دريمه طريقه: پدې طريقه کې کولای شو فلسفه د تيوري او ښــوونه روزنه د عمل په توګه وپيژنو. څرنګه چې فلســفه مــونږ لــه نــړۍ او انسانانو سره بلدوي نو دا ډول پيژندنه زمــونږ پــه شخصــيت اغيــز اچونکې هم ده. د فلسفې نظرياتو لوســتل يــو ډول ځــانګړې پــام اړونکې څيره لري چې د وګړو پام ځان ته را اړوي. دا پام د ښــوونې روزنې اود فلسفې يوه برخه جوړوي همدې مطلب تــه پــه کتوســره جان ديوی ويلي: که مونږ وغواړو چې ښوونه روزنه د بنستيزو عقلي اوعاطفي ليدلورو د جوړولو په ډول نسبت طبيعت او هــم شــکلو تــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګڼو نو پدې حالت کې شاید فلسفه د بشپړې نظریې په توګه او یا هم د نظري ښوونې او روزنې د اساس په توګه تعریف کړو.

ښوونې روزنې او ارواپوهنې ترمنځ اړیکه

۱۸۷۹ کال د ارواپوهنې د علمي کېدو کال دی. د شلمې پیړۍ په پیل کې ارواپوهنه د ژوندیو موجوداتو د برخورد څېړنې د عنوان وپیژنـدل شوه او لـه ۱۹۳۰ تـر ۱۹۴۰ کـال پـورې دود وه. امـا اوسـمهال د ارواپوهنې پیژندنه هم د برخورد او هم ذهنـي مالومـاتو تـه اشـاره کوي، په پای کی کولای شو ارواپوهنــه پـه دې ډول تعریـف کـړو. ارواپوهنه د مطالعې او ژوندیو موجوداتو د چلند او ذهني مالوماتو لـه علمي پلټنې څخه عبارت ده او د انسان چلنـد پـورې اړونـد څېړنـه کوي. تر څنګ یې عمل هم بیانوي ارواپوهنه په انفرادي او ډله ایـزه توګه دانسان چلند اوذهن تر څېړنې لاندې نیسي د فکر کړنــې یــې بیانوي او هڅه کوي تر څو وښایي چــې د بشــر د ســلوک ډول تــر کومې کچې عقلي، غریزوي او یا هم دودیزه بڼه لري.

په ۱۹۱۰لسیزه کې والتر لیپمن دا نظر ورکړ چې زمـونږ د سیاســي فکر یوه لویه نیمګړتیا داده چې د اشارې پرته غـواړو انسـان تـه د سیاست له علم څخه خبرې وکړو. دنظـري څېړنــې څخــه ورانــدې موضوع څېرونکی باید دانسان په ارواباندې پوهنــه پــوه وي. دا چې ټول پدې اند دي چې د ټولنیزې پدیــدې علمــي پلټنــه بایــد د ارواپوهنې پر بنسټ ولاړې وي. د بشر د طبیعت پورې د ارواپــوهنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوند واقیعتونه باید د لومړنیو سیاسي مفکرینو پــه څیــر ونــه منــو، بلکې په مستقیمې کتنې او تجربوي ډول سره یې واقیعــت پیــداکړو چې په پای کې به زمونږ څېړنه ترسره او ګټوره کــړي، چــې دا ډول کړنې ټولنیزو پلټونکو په ټوله ایزه توګه منلي او تر ډیره پــورې د اروا پوهنې کلید د انسانانو د فعالیتونو د پرانستلواو سلوک لپاره پــه کــار وړل کیږي. اروا پوهنه د انسانانو انفرادي او ډله ایزې کړنې تحلیلوي او دانسان د ژوند له ټولو بنو لکه ښوونې روزنې سره سروکار لــري د ټولنو په پرمختګ او او دانسانانود مسائلو په پیچلتیا کې ارواپوهنــه ستررول لوبوي یانی اروارپوهنه د علومو په پرمختګ سره نــوره هــم پراختیا مومي او ددې تــوان مــومي ترڅــو د انســانانو ســتونزې او مسائل په غوره طریقو سره حل کړي.

د راوا پوهنې طریقې:

هر عمل چې دانسان له لوري ترسره کیږي له بیلابیلو اړخونو څیړنه کیږي. مونږ په اروا پوهنه کې له داسې پیښو سره مخامخ کیږو، چې هره یوه یې د چلند سره سمه ټاکــل کیــږي، د یــادونې وړ ده چــې هرعمل مــو بایــد د ځــانګړې پــاملرنې وړ وګرځــي یــانې د پیښــو دسموالي او ناسموالي څیړنه مطرخ نده.

عصبي طریقه ـــ زیستي: (NEUROBIOLOGICAL APPROACH)

دانسان مغز د میلیاردونو حجرو په درلودلو سره د بدن پیچلې برخــه جوړوي ټولې اروایي پیښې پداسې طریقه د مغز او عصبي سیســتم په فعالیت کې دي چې د ژوند د عصــبي پیښــو او ذهنــي معلومــاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیخبناه ګڼل کیږي. او په اړه یې پلټنه کیږي د اروا پیژندنې پلټنه چې پدې برخه کې کار کوي د مهمو مسائلو په رامنځته کولو سره وایــي چې د مغز، چلند او تجربې ترمینځ د نږدې فعــالیتونو پــه تــرخ کــې منځته راغلی ده.

سلوکي طریقه: (BEHAVIORAL APPROACH

په سلوکي(برخورد) پیښو کې هغه ســلوک چــې د لیــدنې وړ وي ترمطالعې لاندې نیسو ددې پیښو بنسټ ایښوودونکی یو امریکایې اروایوه چې واتسون نومیــده ؤ. واتســون متوجــه شو چې له داخلي لارې دانسان د اعمالو مطالعــه ګټــور لیــد لــوری نلري، که چیرې اروایوه وغواړي چې له دې لارې یې مطالعه کړي نو لازمه ده چې د لیدنې وړ وي

واتسون د نیمې پیړۍ په موده کې په اروایي لیــدلوري کــې بــدلون راوســت. خوځنــده اروایوهنــه دهغــو ځوابونــو پــه وړانــدې چــې د خوځښتونو په مقابل کې ارایه کیږي څیړنه کوي، او پام یې دیتــه ده چې کومې جایزې کولای شي چې د ځوابونو د ځواک عامل وګرځــي او له کومې لارې کیدای شي چې د تشویش او تنبیــه د څیــرې پــه بدلون سره د چلند د پیاوړتیا او چوپتیا سبب وګرځي.

طریقه پیژندنه: (COGNITIVE APPROACH)

ددې لارې د پلویان پدې عقیده دي چــې د انســان د اخــذې حس یو غیرفعال حس دی ځکه چې د انسان مغز پــه فعــال ډول د خبرتیاوو ترلاسه کولو وروسته په پلټنه لاس پورې کوي او په تجربو او زده کړو سره کولای شي په نورو معقولو او مسئلو پوه، حل او نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلونونه پکې رامنځته کړي دا لارې نفي کوي او پـه جوړښـتي بڼـه کړنې او ذهني مالومات مطالعه کوي.

مونږ باید دا منو چې د(S ـ R) اروا پوهنه د ساده سلوک لپاره بسـنه کوي اما اروا پوهنه تر ډېره په په زړه پورې بڼو سره د ذهني پام پـه نه موجودیت سره هم په علمي توګه سلوک مطالعه کوي.

د پدیدې پیژندنې طریقه: (PHENOMENOLOGICAL APPROACH

دا کړنې تر ډېره د یو فرد په ځانګړو تجربو ټینګار کوي. د بیلګې پـه توګه امکان لري چې دوه کسان د یو واحد موقعیت په اړه په بشـپړ ډول له ځان څخه متفاوت نظرونه څرګند کړي. دا نظریه باور پـدې باور ده، چې خپله د هغوی څخه د پوښتلو او څیړنو لـه لارې د خپلـې طریقې د بیان لپاره د هغوی کړه وړه په بشپړ ډول وپیژني. دهغـوی اعمالو ته په کتو سره دغه نظریه هم د پیژندلو دیـوې طریقـې پـه توګه تائیدوی. ترڅو کړه وړه ددې په توپیرچې پیښـې وپیژنـو او د پیښو د درک په څرنګوالي هم ټینګار کوي.

پدیده پیژندونکي په ګونګو او مبهمو موضـوعاتو او مسـائلو عقیـده نلري، او پر دې معتقد دي چې انسان له ځان څخه پرتـه د بهرنـي ځواک د لوبو څیز نشي جوړیدای بلکه انسان یو خپلواک موجـود دی چې د ټاکنې حق لري او دیو کوچنې کوونکې انګیزې لرونکـی ده او خوښیږي او مینه لري ترڅو ځانته پرمختګ ورکړي. په همدې دلیـل یی په کړنو ځیني پوهانو(انسان ګرا) د پدیده پیژندونکو په نوم یاد کړي. او دا څرګنده ده چې د انسان د شخصیت د ودې او جوړښـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبب ارثي او محيطي عوامل دي او پدې برخه کې ښــوونه روزنــه د لارښوونې او لوري ورکولو رول لوبوي. يانې ښوونه روزنه د محيطي او ارثــي تــاثيراتو عوامــل د انســان شخصــيت د ودې پــه منظــور سازماندهي او لوری ورکوي.

د اروا پوهنې او ښوونې روزنې ترمنځ توپير

اروا پوهنه اوښوونه روزنه پخپلو مسلسلو موضــوعاتو کــې يــوه ګــډه موضوع لري چې له اروايې جوړښــت څخــه عبــارت ده، يــانې دواړه علوم د انسان په اروايي جوړښت اخته دي يوازې پدې تــوپير ســره چې هره پوهه د يادې موضوع مختلف اړخونه په جــلا جــلا ډول تــر مطالعې او پلټنې لاندې نيسي.

پدي اړه د ښوونې روزنې پلټنه په داســې ډول ترســره کيــږي چــې ښوونه روزنه بايد په کومو طريقو، په څــه ډول توکــو، پــه څــه ډول داخلي مالوماتو او مطالبو سره انسان تــه وليــږدول شــي تــر څــو د انسان د شخصيت اړوندې مشخصې ځانګړتياووې په لاس راشــي خو دا اروا پوهنه له دې ډول مسائلو سره سرو کار نلري. اروا پوهنه د انسان دارواېي پرمختګ مقررات د ژوند په مختلفــو پړاونــو او هغــه اروايي ځانګړتياوې چې د ښوونې روزنې د تاثيراتو په پايله کــې پــه انسان کې راځي تر مطالعې اوڅيړنې لاندې نيسي. پــدې اســاس د انسان په اروايي بڼه کښې بدلون او دښوونې روزنې په څانګه کښې پلټونکی د روزنيزو فعاليتونو د پايلی په توګــه شــميرل کيــږي ددې قوانينــو پــه بــدلون پوهيــدل د اروا پــوهنې بنســټيزه موضــوع ده. د ښوونې روزنې او اروا پوهنې ترمينځ بل توپير پــدې کــې ددی چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارواپوهان، درسي، ښوونيز او روزنيز مسـائل او ميتودونــه د اروايــي پرمختګ عواملو په توګه منلي پداسې حـال کـې چـې لـه درسـي مسايلو، ميتودونو، تجهيزاتو لوازمو او نور چې د ښــوونې روزنــې پــه څانګه کې ترې ګټه اخيستل کيږي د روزنيزو علومو د يو عالم لپاره د يو اساسي دندې او وسيلې په توګه د منلو وړ دي.

ګروټ هوف پخپلوځيړنو کې ليکي چې د ښوونې روزنې او ارواپوهنې ترمنځ سربيره پردې چې نږدې اړيکې لري نو په پرمختګ کې هــم دواړه يو بل ته اړتيا لري.

ګروټ هوف پدې باور دی چې ارواپوه بايد دانسان د بدن داخلــي جوړښت چې تر روزنې لاندې نيول کيږي پرې پوه وي.

همدا ډول د روزنيزو علومو پوهان بايد پوه شي چې روزنيز مسائل او موضوعات په کوم ډول دانسان د رواني حقايقو پورې پــه پرلپســې ډول جوړ شي. په مشخص ډول ويلی شو چې ښوونکی پخپلو درسي او روزنيزو فعالتونو کې داړتيــاوو، احساســاتو،عواطفو، تمــايلاتو او د انسانی شخصيت د نورو ځانګړتياوو پيژندنې سره سرو کار لري که چيرې ښوونکی د زده کوونکو په دغو ځانګړتيــاوو پــوه نــه وي نــو پوهنيز فعاليتونه به يې له داسې ستونزو سره مخ شي چې بيا تــرې دوی هيڅ ډول ګټه نشي پورته کولای.

پدې برخه کښې ښوونکی او ښوونه روزنه د ارواپوهنې مرستې اوپه اړه يې مالوتو ته اړتيا لري. علمي څيړنو ښــودلې چــې ارواپوهــان او ارواپوهنه هم ښوونې روزنې ته اړتيا لري. ياني له پــوهې او عملکــرد پرته له ستونزو سره مخ کيږي کله چې ارواپوه د انساني شخصــيت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حقیقي ودې، موجودیت او د انسان په اروا ځان پوهوي، نو د لاپوهیدو لپاره د ښوونیزو او روزنیزو عواملو پیژندلو ته اړتیا پیداکوي. ځکه د انسان اروايي وده او پراختیا په هر ډول چې وي له خپل ځواک څخه نه ترسره کیږي. بلکې روزنه او عوامل یې دي چې دانسان اروايې ودې ته شکل ورکوي یانی له ښوونې پرته د انسان هر ډول پرمختګ امکان نلري.

نو کله چې ارواپوهنه د انسان شکل او ځانګړتیا په ثبوت ورسوي. روزنه باید د خپل کار د بنسټ په توګه په نظر کښې ونیسي. پدې برخه کې ارواپوهنه د ښوونې روزنې مرستې ته اړتیا لري، او لدې پرته د شخصیت ځانګړتیاوې د پوهیدو وړ ندي. په همدې ترتیب ښوونه روزنه او پلان شوې موخې هغه وخت په ډاډ سره د منلو وړ دي. چې د یو پلټونکي شخصیت د جوړښت په برخه کښې موجودې وي، او همدا مالومات او خبرتیاوې د اروا پوهنې په مرسته په لاس راځي د ښوونې روزنې او اروا پوهنې د مطالعې موضوع پداسې ډول سره ورته والی لري چې تر ډیره د دواړو عمومي اهداف او مسائل سره یو ډول دي لکه د زده کړې وده او پالنه، د فرد وده او پرمختګ اودغه راز د ټولنیزو اړیکو پلټنه د ښوونې روزنې دبنسټیزوموضوعات څخه ده.

د مسائلواو موضوعاتو د علمي او غوره څیړنې په موخه د فرد او ښوونې روزنې وده، انکشاف او ټولنیزې اړیکې د هغو علومو د پایلو څخه ترلاسه شوي چې د ودې انکشاف او ټولنیزو اړیکې تر څیړنې او پلټنې لاندې نیسي ګټه پورته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وزن د زیاتوالي، قد او سر وده او پرمختګ دغوره والـي او مهـارت په کارونو کې ده

ارواپوهنه دهغو علومو له ډلې څخه ده چې د قوانینـو اړونـد لکـه د پرمختګ پرنسپونه، ځانګړتیاوو، اروايي مشخصاتو د مختلفو کالنیو پړاوونو د مالوماتو د زده کړې اساسـات، علمـي خبرتیـا د ښـوونې روزنې په واک کې ورکوي.

لازماً د اروپوهنې د قوانینواو پرنسپونو د پيژندلو پرته طبعـاً ښـوونه روزنه په ستونزو کې ښکیل کیـږي، دیـو سـالم شـخص روغتیـا او سلامتیا د دواړو علومو یوه ګډه موخه ده.

دفکر سلامتیا: له نورو سره د برابرۍ او همغږۍ قابلیت څخه عبارت ده. بدلون د ټولنیز او فردي چاپیریال سمون او دشخصي تضـادونو او تمایلاتو حل په منطقي، عادلانه، او مناسـبه توګـه د دواړو علومـو دپاملرنې وړ ده.

دانسان بنسټیزې اړتیاوې:

افراد د روغتیا د ترلاسه کولو په موخه کومو څیزونو ته اړتیـا لـري؟ دا پوښتنه مونږ ته د انسان د بنسټیزو اړتیاوو د پلټنې او موندنې لپاره لارښوونه کوي ترڅو پدې اړوند د اړتیاوو پنځـه ګـووني سـطحې او ددغو اړتیاوو ارزښت او ونډه دانسان په شخصیت ،صحت او دروغتیا په بحث کې مطرح کوو.

د اړتیاوو کچه (اندازه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابرهام مازلو په انـد د بنســتيزو اړتيـاوو پينځـه اصـلي شــميرې موجودې دي. چې کولای شو دهغو پــه لومړيتوبونــو ســره اړونــدې اړتياوې وويشو. دهغه له نظر سره سم په پيل کې بايد د ټيټې کچې اړتياووې تر هغې کچې حل شي ترڅو فرد وکـولای شــي د لــوړې کچې د اړتياوو پوره کولو په لوراقــدام وکــړي د مــازلو پــه واســطه مشخصې اړتياوې د وړانديوالي په شمير عبارت دي له:

١ـــ فزيولوژيکي اړتياووې؛

٢ـــ ساتندويه او روغتيايي اړتياووې

٣ـــ عاطفي او احساساتي اړتياووې

۴ـــ د نفس غوره اړتياووې؛

۵ ـــ ځان موندونکی اړتياووې؛

فزيولوژيکي اړتياووې

اکسيجن، خواړه، اوبه، له بــدن څخــه د خارجيــدونکو مــوادو دفــع، جنسي تمايلات او فزيکي فعاليتونه د فزيولوژيکي اړتيــاووې مهمــه برخه ګڼل کيږي.

ددې اړتياوو پوره کيدل اړين دي که چيرې ورته لاسرسې ونه شــي نو ژر تر ژر بايد د اړتياوو د بشپړلو لپاره هڅې وشي ترڅو يــې ژونــد وژغورل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلګه: که چیرې په تنفس کښې ستونزه رامنځته شوې وي، نو هرمرو باید مناسبه هوا د تنفس د ودې په موخه تنفسي دستګاه ته داخل کړای شي که نه په څو شیبو کښې به فرد خپل ژوند دلاسه ورکړي.

ساتندویه او روغتیایی اړتیاوې

ددې اړتیاوو اساس د زیان رسوونکو محیطي عواملو او عناصروڅخه ځان ساتنه او لریوالی دی. پدې سربیره شخص باید دا احساس کړي چې د موجوده ټولنیزو خطرونو څخه په امن کې دی او په وړاندې یې ساتنه کیږي او د ناروغانو د فزیکی اړتیاوو د تامین او ترلاسه کولو لپاره د لاسونومینځل او د بوی د لیرېدونې د مخنیوي په موخه د استریل د طریقو څخه ګټه واخیستل شی.

عاطفي اواحساساتي اړتیاوې

ټول انسانان مینې او محبت ته اړتیا لري هغه نوي زیږیدلي ماشومان، چې د مینې او محبت څخه بې برخه دي. که د هغوی فزیولوژیکي او ساتندویه اړتیاوې پوره هم وي بیا به هم ژوند کول ورته خوند نه ورکوي.

لویان او ځوانان هم مینې محبت ته اړتیا لری او دا هیله لري ترڅو یو دبل په غم او خوښۍ کښې شریک شي چې ددې اړتیاوو د نه بشپړېدو په صورت کې ورته ناروغی، جدایي پیښیږي.

د نفس غوره اړتیاوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرڅوک غواړي چې په ټولنه کې د یو ارزښتمند انسان په توګه ژوند وکړي او وپیژندل شي هغه باید په نفس باور ولـري او دا احســاس کړي چې په ټولنه کې پیژندل شویدی د کورنۍ او خلکو په وړانــدې محترم دی که چیرې دغه اړتیاووې پوره نشي نو انسانان به یو د بل په وړاندې د درناوی په لور هومره تمایلات ونه ښیي. او همدا ډول د ناهیلی، بی کفایتي او پریدوالی احساس به پکې پروت وي کورنۍ او پالونکي کولای شــي پــه نفــس پــورې تړلــې اړتیــاووې اومرســته غوښتونکي د اعتقــاداتو او ارزښــتنو د منلــو پــه وســیله د ترلاســه کیــدونکو اهــدافو د ترلاســه کولولپــاره هڅــې کــوي او د هغــوی اسانتیاوې او ملاتړد ټولنې یا په ټولنه کښې د مهمو اشخاصوله خوا پوره کیږي دغه عمل یو ارزښتمند حس ګڼل کیـږي چــې منـل شویو کسان ته یې زیاتوالی او غوروالی ښښي.

ځان موندونکې اړتیاووې

د اړتیاوو د غوره والي او لوړوالي له پلوه د نفس اړتیاوې تر نورو مهمې او لوړ مقام لري. چې په ژوند کښې لوړې کچې ته د رسیدو لپاره امکانات پکــې شته.مازلو هغه کیفیتونه چې بالقوی څخه په بالفعـل واردیـږي پـه ترتیب سره په لاندې ډول ویشي.

۱ـ د ځان او نور منل

۲ـ په کورنیو او باندنیو ستونزو د تمرکز علاقه

۳ـ دنیوکې توان او ځواک

۴ ـ د نورو لپاره د خوښۍ او غم احساس

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ـ ټولو خلکو ته درناوی کول

۶ ـ د ښیګڼو او بد ګڼو ترمنځ د توپیر توان

د تئوری مازلو د پکار وړنې لار:

د مازلو د بنسټیزو اړتیاوو د مراتبو په لړۍ کې ساتندویه طرحې، داطلاعاتو په راټول، برنامه ریزي، طرحې او ارزیابي کارول کیږي.

په انساني شخصیت کې د اړتیاوو ونډه او ارزښت :

داسې ښکاري چې د مازلو په هرم کې فرد تل د خپلو اساسي اړتیاوو د بشپړتیا لپاره هڅه کوي همدا ډول که دانسان یو شمیر اړتیاووې پوره کیږي نو په بشپړیدو سره یې نورې هغه رامنځته کیږي او هغه فرد چې ټولې اړتیاووې یې له مینځه تللي تر اوسه د نورو شیانو په لټه کې دی.

بیلګه: امکان لري، چې تاسو د ځان د ښکلا غوښتنې ځواک زیات کړی او هنري توکو ته لاسرسی پیداکړی او یایې زده کړې ته ډیر وخت ورکړئ. پدې سره نوي خیزونه تعقیب کړئ او په هوښیارتیا سره یوې ځانګړې څانګې ته ورسیږئ د مازلو د نظریې د منلو څخه دا نتیجه اخلو چې د بشر د پیدایښت ګوهر ولاړ ندی او تل هڅه کوي چې د نړۍ په بدلونونو کې ځان د برابرۍ په حالت وګوري ننی انسان د پرمختګ په حالت کښې دی چې دغوره مواردو د لاسته راوړلو لپاره هڅه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا عقیده ښکاره کوي چې د انسان د بدن غړي له پیدایښت څخه تر مړینې پورې د ودې او انکشاف په حالت کې دي.

روغتیا او سلامتیا څه ته وایی او سالم څوک دی؟ :

کولای شو روغتیا د هغو مشخصو میعارونو په وسیله چې د عمر، جنس، ټولنې او سیمې اساسي عواملو پورې تړلي دي وپیژنو.

د اکولوجستانو له نظره سالم انسان هغه څوک دی، چې د جسمي، فکري، ارواپي او اجتماعي پلوه سالم، بی عیبه، خوښ، فعال، له سیاسي بڼو باخبر، له اقتصادي پلوه تولیدونکی او له فرهنګي پلوه مسئول وي. لنډه دا چې د ارواپي روغتیا موخه له ټولنیز چاپیریال سره ځان جوړونه ده. یانې هغه چاته سالم ویلی شو چې هم خپل او هم د نورو له نظره ټولنیز چاپیریال سره برابر او وتوانیږي څو خپلو دوستانو او ګاونډیانو سره د له کوم فشارپرته په هوساینې سره ژوند وکړي همدا ډول د ارواپي روغتیا یوه نښه دا ده چې په څه ډول یو، په هماغه ډول ځان وپیژنو. او هغه څوک چې ارواپي روغتیا نلري تل په ستونزو او جنجالونو کې اخته وي ځان کله بیوزله او کله هم ځواکمن ګڼي د ځان د وروسته والی لپاره عذر وړاندې کوي او پړه یې د نورو په غاړه اچوي او برعکس څوک چې ارواپي روغتیا لري نود ارام او هوسا ژوند څخه برخمن او له ځان ښوودنې، بد اخلاقي څخه لریوالی غوره کوي کوي او تل د پرمختګ په لارې پسې ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه ټولنه کښې د انسانانو د روغتیا مهمه برخه په فـردي روغتیـا پورې تړلی ده او باید د افرادو د اړتیاوو سره متناسبه ټکنالوژۍ پکې وجود ولري اما د دریمې نړۍ هیوادونو په ټولنـو کښـې داسـې یـوه سلسله مسائل دخیل کړي چې له اړتیاوو سره یی هـیڅ تناسـب او ورتوالی نلري.

دې هدف ته پام سـره Public health او health science د سـلامتیا ساتنه او پرمختګ ده.

مونږ یوازې (Promotion) نلرو،بلکې (protection) هم لرو.

ددې دواړو لپاره باید یوشمیر اقدامات وشي چې دا اقدامات بـه پـه حقیقت کې د صحت تعریف وي خو وړاندې تر دې باید سلامتیا هم تعریف کړو.

د سلامتیا ماناوې د مختلفو لیدلورو له نطره تر څیړنې لاندې نیسو او وبه ګورو چې د تامینولو لپاره یې په څه ډول ننۍ پوهې تـه رسـیدلي یو چې د نني طب په نوم یادیږي.

ددې مفاهیمو له پوهیدو وروسته دا پوښتنې را ولاړیږي چې سلامتیا څه ډول اندازه کیږي او د ترلاسه کولو لپاره یې باید کـوم اقـدامات وشي؟ او د اندازه کولو لپاره یی له کومو لارو کار واخلو؟ هغـه کـه د جسم او اروا سلامتیا وي.

په واقعیت کې سالم هغه څوک دی چې جسم او اروا یې سـالمه او په سالمه ټولنه کې ژوند وکړي. سلامتیا نه یو لوری او نـه یوکمیـت دی، بلکې یو کیفیت دی او د کیفیت اندازه کول همیشه نسـبي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې سره يی مونږ څلور تعريفونه په لاندې ډول وړاندې کـوو او پـه پای کې به دا څرګنده کړو چې کوم تعريف نن د منلو وړ ده.

لومړی تعريف: چې نړيوال روغتيايي سازمان WHO منلی په لاندې ډول دي: سلامتيا بشپړه جسمي، اروايي او اجتماعي هوساينه ده. په حقيقت کښې هغه وخت سالم کيدای شـو چـې دپورتنيـو درې واړو طريقو ترمينځ برابروالی تامين. او لږ تر لږه بايد اجتماعي، جسـمي او اروايي هوساينه ولرو دا هغـه تعريـف ؤ چـې نړيـوال روغتيـايی سازمان تـه د منلـو وړ ده او پـام مـو وي چـې جسـمي، اروايـي او اجتماعي هوساينه په مختلفو ټولنو کې مختلف وي. پدې سره مـونږ بايد يوه طريقه وکاروو چې ترې پـه ګټـې اخيسـتنې سـره روغتيـا ترلاسه کړو کولای شو دا تعريف د ټولنې دسمولارو سـره پرتلـه او په نظر کې ونيسو.

دويم تعريف: که د اناتومي او فزيولوژي ترمينځ نسبي تعادل او اغيز يې په سلوک باندې وي نو فرد سالم دی يانې له اناټوميـک نظـره نيمګړتيا نلري اوکه چيرې نيمګړتيا هم وي نو پدې تـوانيږو چـې د نيمګړتيا، ټولنې او خپل سلوک ترمينځ برابروالی ټينګ کړو، لکه هغه معلولين چې له جګړې وروسته بيـا د ځـواک خاونـدان شـوي وي. نوې ځواکمني: نوې ځواکمني چې يو معلول نوی ځواک يـا قـدرت ترلاسه کوي. لکه د هغو وګړو په څير چې سترګې يې دلاسه ورکړی وي. په هغو تمرينونو چې ګوري غوږونه يې ځواک مومي او وروسـته داسې کارونه ورته وسپارل شي چې ترسره کولو توان يـې لـري او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دځان او ټولنې لپاره ګټور وګرځي. پدې صورت کې ویلای شــو چــې هغوی نوي ځواکمن شوي.

بیا ځواکمني: د پخواني قدرت بیرته راګرځیدل د یو نوي قدرت پــه توګه. لکه د پروتز ایښودل د هغه معلول لپــاره چــې خپــل لاســونه اوپښې یې د لاسه ورکړي وي.

ددې تعریف پربنسټ هر عامل چې د بدن اناټومیک او فزیولوژیــک تعادل لمنځه وړي نو دناروغۍ لامل به وي او که چیرې مــو د بــدن د اناټومیک او فزیولوژیک صحت ترمنځ تعــادل ټینــګ وي نــو مــونږ سالم یو.

دریم تعریف: نړیوال روغتیایي سازمان کولای شــي څــو د لــومړني تعریف په وړاندې دا تعریــف ارائــه کــړي چــې دلــومړي تعریــف د مفاهیمو سربیره څو نور مفاهیم هم ورسره موجود دي ســلامتیا تــل په منفي طریقو اندازه کیږي.

د بیلګې په ډول:

هیڅکله هم داسې نه وایو چې څو کسان واده لري، بلکې ویل کیږي څو کسانو په کال کې طلاق اخلي، یا څومره ماشومان په کــال کــې خپل ژوند د لاسه ورکوي، په همدې دلیل هغه طریقې چې د سلامتیا لپاره دي منفي دي. چې یوله دغو طریقو څخه IMR طریقه ده.

دیوکال څخه د کم عمره ماشومانو مړینه

X ۱۰۰۰ Infant Mortality Rate ـ I.M.R

د هماغه کال ټول زیږیدلي (ژوندي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلامتیا د اندازه کولو لپاره درې طریقې:

۱ــ Infant mortality rate IMR

۲ــ Maternal mortality rate M M R

۳ــ Life Expetectany

د ((MMR)) طریقه دحاملګي یا زیږون پرمهـال د میندو د مړینـې لامل ګرځي .

دزیـــږون او بـــارداري لـــه املـــه پـــه کـــال کـــې د میـنـــدو مړینـــه

I .M .R ـ   X K ـ ۱۰۰۰۰۰ ـ

په هماغه کال د ژوندیو زیږیدلو شمیره

او دا څرګندوي چــې ۱۰۰۰۰۰ماشـومانوپه زیږولـو سـره څـومره میندې خپل ژوند له لاسه ورکوي.

په ایران کې ۴۵ میندې په اروپایی هیوادنو کې ۱ مـور او پـه ځینـو افریقایي هیوادونوکې د نږدې ۱۲۰ میندې خپل ژوند دلاسه ورکوي.

د ژونــد هیلــې یــا ((Life Expectancy)) طریقــه چــې د نړیوالــو طریقوڅخه ده دا ښیي کله چې یو ماشوم پیداکیږي د هرې تـولنې محیطي شرایطو ته په پام سره انتظار کوو چې څو کاله عمــر لــري. په ایران هیواد کې د ۶۲ څخه تر ۶۵کالو پورې وي، او تل د ښـځینو د عمر اوسط له ۲ څخه تر ۳ کـالوپورې ډیــر وي خــو پــه ۱۴۵و ۱۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلني کښې د ښځینه و مړینه د نارینه و په پرتله دوه برابره ده. چې ددې مسائلو علت د زیږون او بارداری پورې تړلی دی او کولای شو چې دغه دوره د ((Fertility age)) یا بارداری په نوم یاد کړو. په جاپان کښې د ژوند هیلو طریقه پینځه اویا ۷۵ کاله وه چې اوس ۸۶ کالوته رسیږي.

تعریف: نړیوال روغتیایي سازمان وایي که چیرې د ناروغۍ هیڅ یوه نښه مو په ځان کې موجوده نه وي او پدې وتوانیږي هغه کارونه چې غواړۍ په سمه توګه ترسره کړي نو که یې پخپل وخت ترسره کړل دا د سلامتیا یوه نښه ګڼلی شو.

کیدای شي یو شخص د ډول ډول کارونو ترسره کولو لپاره کافي انرژی ولري، خو دلته اړینه داده چې هغه کارونه باید پخپل وخت ترسره کړي د تعریف په دوام کې د مهمو مسائلوترشا روحیې درلودل ځکه مهم دي چې دانساني هورمون تغیرات سالم دي، ډیری وخت ځواکمنه روحیه ولري او د ناروغۍ سره هیڅ اړیکه او نښه ونلري په همدې ډول باید کاري پوتنشیل ولري او په مناسب وخت کې خپل کار ترسره کړي په لومړني تعریف کې چې د سلامتیا په هکله وړاندې شوه. د هرډول ناروغۍ نشتون یې سلامتیا ګڼله او دا تعریف یې د طبابتي ژوند BIO MEDICAL تعریف په نوم ونوموو. یانې هر هغه څوک چې ناروغۍ (کلینکي نښې) نلري سالم ده نړیوال روغتیایي سازمان پدې موضوع نیوکه وکړه اوداسې یې وویل کله چې دا تعریف وړاندې کیږي د اجتماعي، اروایي او محیطي عواملو ونډه پکې له یاده ایستل کیږي. د اروایي ناروغۍ کلینکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښاني ډيرې وروسته څرګنديږي، چې په همدې سره د نورو عواملو ونډه له منځه تللې او دا تعريف په درملنه کې ډير مخکښ او په اوږدمهاله، اروايي او هغه ناروغۍ چې ټولنيز عوامل پرې تاثير لري نه مخکښ او نه هم بريالی ؤ.

۱۹۹۲ کال کې دوبس د سلامتيا په هکله داسې تعريف وړاندې کړاو دا د يو نوي تعريف تر عنوان لاندې د منلو وړ دی.

سالم کس هغه څوک دی چې د خپل چاپيريال سره ځان برابر او سنبال کړي، او دا برابرښت بايد ټاکلی وي البته تر دې وړاندې دوبس په ۱۹۸۰ کال کې هم د روغتيا يو شمير تعريفونه وړاندې کړي وو..

دبيلګې په ډول: که چيرې بل ځای ته لاړ شئ او د حرارت درجې او د ژوند له متفاوت ډول سره پخپله توافق او تطابق وکړئ، او ونه توانيږئ چې مثبت کار وکړئ نو بيا هم سلامت نه يوو نو په کلي تعريف سره سلامت داسې دی. چاپيريال سره دومداره برابروالي او ورته والي ته وايي. په هغه صورت کې چې دا برابروالی او ورته والی د کار وړاو اکولوژيک او هم اروايي وي.

دوبس ددې تعريف په وړاندې کولوسره وايي چې زمونږ ورته والی بايد ددې سبب شي چې په ژوند کې د لوړو هيلو لرونکي شو، د ژوند کيفيت مو ورسره غوره او که په پای کښې عصري خدمات هم وجود ونلري بايد پدې وتوانيږو چې په هوساينې سره ژوند وکړودا وروستنی تعريف دی چې د سلامتيا په اړه وړاندې شويدی. که د سلامتيا تعريف جسمي، اروايي او اجتماعي هوساينه وي نو کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارونه او اقدامات باید وکړو څو سلامتیا ته ورسیږو؟ پدې اړه یو لـړ اقدامات وشول چې ټولو ورسره موافقت نشـو کـولای او دا اصـل د فرد سلامتیا ته د رسیدو لپاره د لومړني اصل په توګه ډیر د پـاملرنې وړ ده او وروسته دې پایلې ته رسیږوچې د دوبس دا تعریف ترنـورو ډیر د منلو وړ ده.

۱ــــ سالم هغه څوک دی چې فردي پـاکوالی (personal hygiene)) وساتي چې دا پاکوالی د بدن، جـامو، ویښـتانو او پوسـتکي څخـه عبارت دي. او ددې تعریف موخه داده چې د ځان شخصـي سـاتنه وکړو او پردې ټینګار وکړو چې څه ډول د ځان ساتنه وکړو .

۲ــــ حفـظ الصـحه د ۷ څخـه تـر ۸ سـاعتو پـورې د ارام خـوب لارښوونه کوي او کوم وخت چې د انګلستان او امریکا په هیوادونو کښې د هوایي او ځمکنیو پیښو شمیره لوړه شوه او په عین حال کې دا حالت دې لامل ته پاملرنه وشوه چې د هر انسان په بدن کښې د بایومتریک په نوم یو سیستم موجود دی چـې د ژونـد پـه متفـاوتو وختونو کې ورسره مخامخ کیږي او په ځینو ورځـو کښـې (Mental Stat and physiologic Stat) یوله بل سره پداسې عمـل کـې ورتـه والی پیداکوي چې انسان پکې د کار کولو لـوړ تـوان لـري. خـو پـه ځینوکې یې دا طریقې پداسې ډول دي چې فرد پکې د لږ کـار کولـو توان لري. او دافرادو په وینا چې دوی ګواکې د هیڅ کار کولـو تـوان نلري.

که چیرې څوک په یوه میاشت کې ۲۵ یا ۲۶ ورځې پدې حالت اخته شي نو هرو مرو یې په ستونزو کې د اخته کیدو امکانات شته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په هماغه وخت کې يې کوچني کمپيوټرونه جـوړاو دا يــې وليــدل چې ځينې انسانان که په شپه او ورځ کې ۶ سـاعته خـوب وکـړي پدې شرط چې په پوره ارامۍ سره خوب وکړي ، نو لوړ کـاري تــوان پيداکولای شي. او هغه څه چې پدې تعريف کې ويل شوي دا وه چې له ۷ څخه تر ۸ ساعتو پورې خوب د سلامتيا دليل نشي کيدای بلکه دهغه د خوب اندازې پيداکولو لپاره چــې مــونږ پــورتني تطــابق تــه رسوي« Physiologic او Mental تطابق» د سلامتيا له نظــره ارزښــت لري.

۳ دسهار چای ښبل (صبحانه): دا مسئله په ماشومانو کې ازمايل شوې وروسته يې ديته پام شو چې دسهار ډوډۍ په خوړلوســره پــه ښوونځي کې دوه عوامل د ماشومانو د رياضی زده کړې لپــاره مهــم دي چې د قند او ويټامن C څخه عبــارت دي. او دا وايــې چــې هغــه وخت چې انسان ستړی يا ويريدلی وي نود ويټامنC کچه يې لوړه او ارزښت يی زياتيږي ځکه محلول په اوبو کې ده او په بدن کې نــه ذخيره کيږي، خو يوه اندازه يې د لنډې مودې لپاره په فوق کليه غده کښې ذخيره کيږي.

په پای کې دې نتيجې ته ورسيدل هغه ماشــومان چــې ســهارنۍ (صبحانه) نه خوري يوه ساعت وروسته يې د بدن ګليکوژن ختميږي او پدې سره بدن نشي کولای چې له وروســتني غوړينــو او ســتوني موادو څخه ګټه واخلي ځکــه چــې ګلوکــوز د غــذايي مــوادو غــوره سرچينه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغو ماشومانو ستړيا بيا د رياضـيکي مسـايلو د حلولـو پـر مهـال ځرګنديږي، نو بنآ د سـهار خـواړه بايـد خامخـا قنـدي مـواد، يـا نشايسته د يو ډول ميوې سره وکارول شـي څـو چـې د ماشـومانو کارونه غير فعال نه شي.

۴ په خوراک کښې له هر ډول خواړو څخه ګټه نه اخيستل

البته دغه خواړه بايد (junkyfood) يا هغه خواړه چې اضافي مواد لري نه وي. ځکه دغه خواړه يوازې کالوري توليدوي او ډير اضـافي مـواد له ځان سره لري.

۵ د بدن د وزن له ۳ څخه تر څلور فيصدو پورې د غوښتنوپه واسطه ساتل کيږي. که دانسانانو B.M.I (BODY MASS INDEX) چـې شـلو څخه تر پينځه ويشت شميرو پورې وي نـو انسـان د طبيعـي وزن لرونکی او که شمير يې له ۲۹ څخه ډير وي د زيات وزن لرونکی او که چيرې له ۱۸ څخه تر ۱۹ اويا هم ۱۷ وي نـو دا فـرد پـه خـوار زواکي(سوء تغذيه) اخته ده اوس بايد وکتل شـي چـې لـه پورتنيـو شميرو څخه د B M I دهدف کوم يو دی؟

د غوړوالي اندازه په بدني کتلې B M I کې ده.

BMA ــ خارج قسمت   په کيلو ګرام سره وزن

عبارت دی له   وزن

۲(په متر سره قد ۲ (H)يا

(وزن) ده چې قد بايد هرومرو په متر سره اندازه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ (قد)

دويم حالت: B.M.I وجود لري او Medically significant دي چې د طب له نظره د ټولو ناروغيو پيل ګڼل کيږي او هغه څوک چې په دريم حالت کښې قرار لري، تر ډيره په تنفسي او ميکروبي ناروغيو اخته کيږي. هغه افراد چې له ۳۰ څخه تر ۳۵ او الی ۴۰ پورې B.M.I) ولري نو د چاغوالي يا Gross obesity د ناروغۍ په نوم ياديږي، د سينې او د اندومتر سرطان، د هډوکو ناروغۍ، د وينې فشار او قلبي سکتو کې راځي.

له همدې کبله ډاکټر ويلي سپارښتنه کوي؛ چې سالم انسان هغه څوک دی چې خپل وزن له خپل طبيعي حالت څخه د ۳ څخه تر ۵ فيصدو پورې کم وساتي. ۶ د بدني فعاليت درلودل چې د خپل بدن د جوړښت،عمر، او فزيولوژيکي شرايطو سره مناسب وي. مثلاً: مونږ بايد پدې فکر ونه اوسو چې هر څوک کولای شي هرډول ورزش تر سره کړي.

۷ د الکولو استعمالول: هغه څوک چې الکول ډير استعمالوي او غواړي د استعمال کچه يې ټيټه کړي دا څرګنده شوېده هغو مينډو چې الکول يې هيڅ ندي استعمال کړي د بارداری پر مهال يې استعمال کړي نو په جنين يې تر ډيره اغيز کوي دهغو مينډو په پرتله چې تر دې مخکې يې الکول استعمال کړي وي مګر د بارداری پر مهال يې کچه کموي چې دا د شرايطو سره د بدن مطابقت په ښه ډول څرګندوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ د سګرټ څښل: هغه څوک سالم ګڼل کیږي چې اجتماعي اړیکې ولري او وکولای شي (I P S) د (Inter personal communication)او خپلمنځي اړیکې په سالمه توګه ټینګې او پرمخ یوسي. کـه چیـرې پدې وتوانیږي چې سالمې اجتماعي او تړلې اړیکې ولري نو دا فــرد په سلامتیا کښې ده او سالم دی.

بیلګه: یو خوشــحاله واده د اروا د ســلامتیا یــوه برخــه ده، او واده د سالم ساتلو لپاره اصلاً مهمــه نــه دی چــې دواړه د واده د ټینګښــت لپاره په یو فکر کې واوسي بلکه په احترام او درناوي سره خپل واده ورسته ژوند وکړي.

په واقیعت کښې یوځای او یو ډول فکر کول د ســتونزو او مســائلو د رامنځته کیدو لامل ګرځي په ټولنیز ژوند کښې سالم فرد هغه څوک دی چې لږ ځان او خپل مقابل شخص وپیژني درناوی ورته وکړي او خپلمنځي منطقي اړیکه سمې وساتي(ممکن پخوا نه وې)چې دیته یوه ټینګه اړیکه وایی.

د روغتیا زده کړه Health Education:

د طبي او حفظ الصحې(روغتیا ساتنه) د علومو سمه زده کړه د ژونــد او اړیکو هنر سره یو ځای کوي او تړاو ورکوونکی عمــل د ســلامتیا، یووالي، همغږۍ او ددې سیستم کړنې زیاتوي.

د دروغتیا ساتنې (حفظ الصحې) د زده کړې تعریفونه

خلکو ته د سمو خبرتیاوو او اطلاعاتو ورکول او په هغوی کې د مثبت فکر او روحې رامنځته کول د عمومي سلامتیا او روغتیا یوه برخــه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې ډول عمل او چلند سره د دتولنې اوانسان د سلامتیا کچـه لوړيږي او د په روغتیا ساتنې په چارو کې انسان تـه پـوره پآملرنـه کوي.

۲ـ له روغتیاساتنې څخه د ژوند د اجتماعي، روزنیزو پوهو، د خلکـود سلوک بدلون او د اروايي او جسماني سلامتیا د ښـه والـي او غـوره والي په موخه ترې ګټه اخیستل.

۳ـ د خلکو دلیدلورو او پوهو تحلیل او ویشل او د علمي کشفیاتو پـر بنسټ د انسان

او ټولنې د سلامتیا د پرمختګ د کچې د لوړوالي.

۴ـ د علومو اوسلامتیا د خدماتو هغه برخه چې یوازینی هـدف یـې دچلند لوړوالی او د هغه څخه ملاتړ دی د ناروغۍ درامینځتـه کیـدو مخنیوی کوي او یا د ناروغۍ په درملنه کښې ګټـور وي او د نـاروغۍ په یوه برخه کښې مرستندویه وي.

۵ـ د هغو تجربو ټولګه چې د ټولنې د افرادو په لیـد لـورو، پوهـو او کړو وړو مثبته اغیز لري د کلتور بیوزلي، د سمې زده کړې نشـتون، مادي بیوزلي او داسې نورې اړتیاووې دي چې دیوې ټولنې د افـرادو لپاره زیانمن تمامیدای شي. نو د سلوک د سمې زده کړې لپـاره لـه هر ډول موضوعاتو څخه خبرتیا مهمه ده. د روغتیـا سـاتنې (حفـظ الصحه)په سلوک تینګار او موضوع یې د سلوک سمه زده کړه ده، د دې مورد په تحلیل کښې باید د ناروغۍ پر عواملو کتنـه ولـرو چـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلامتیا تهدیدوي لکه، میکروارګانیزم و ویروسونه، باکتریـاووې ، د نړدیوالي عوامل شیمایی، محیطي (فرهنګي، اجتماعي یااکولوژیـک) د جنګ او چاپیریال ککړتیا پورې اړوند عوامل او بلاخره د سـلوک عواملو او د ژوند طریقه(life style) ډیر د پام وړ ګرځیدلې پرمختللـو هیوادونو لکه د امریکا متحده ایالات چــې د میکروارکـانیزم پـورې تړلي مسائل یې حل کـړي اودې پـایلې تــه رسـیدلي چــې ډیــری ناروغۍ بیولوژیکي عوامل نلري او سرچینه یې فرهنګي، اجتماعي او سلوکي عوامل دي.

دی بیلګې ته پام وکړئ:

د ایډز ناروغۍ په پام کښې ونیسئ او ددې ناروغۍ اړوند خطرنـاکو لاملونو په مینځ کې سلوک تر ټولو مهم شمیرل کیږي. او د مخنیوي یوازینۍ لار یې د ژوند د سلوک د طریقې بدلون دی.

د زړه د ناروغۍ د خطراتو له ډلــې څخــه د stress (ویـره) پــه څیـر عوامل، ارثي کورنۍ نــاروغۍ، دوینــې د شــکرناروغۍ ، د وینــې لــوړ فشار،کم تحرک، ډیر خوراک، له غوړینو خواړو څخه ګټــه اخیســتل ، سګرټ او الکولي مشروباتو څخه کولای شو یادونه وکړو.

اوس باید وګورو چې څومره یې ذهني سټریا روښانه او څـومره نــه ده چې ډیری یې د ناسمو عادتونو له ډلې څخه شمیرل کیږي.

مثلاً: په سګرتو او الکولي مشروباتو د یو شمیر خلکـو روږدې کیـدل یوناسم عــادت دی. او لــږ خوځیدنــه (کــم تحرکــي) چــې د زړه د خطراتو د لاملونو له ډلې څخه ده یو ناسم روغتیایي چلند دی. ډیـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوراک او وریسې چاغوالی هم یو ناسم چلند او حالت ګڼل کیږي او ډیر لږ داسې پیښیږي چې یو څوک پرته د ډیر خوراک چاغ شي.

که چیرې شخصي خوراک زیات شي نو د چاغوالي سبب ګرځي. پدې اړوند نور لاملونه ډیره کمه اغیزه لري. او یا هم د ارواپوهنې له اړخه د دلیل تراشي په ډول شمیرل کیږي د چاغوالي نور لاملونه کولای شو د ارثي، جنتیکي لاملونو او stress ته اشاره وکړو.

د استرس(ویره) په وړاندې مبارزه د سمو عملونو په ترسره کولو امکان لري او پدې برخه کې کولای شو په مسقیم ډول د فرد سره مرسته وکړو.

پدې سره ناسم چلندونه کولای شي د انسان روغتیا په خطر کې واچوي. او برعکس کیدای شي چې مثبت چلند د فرد او ټولنې د سلامتیا په ساتنه کښې مرسته وکړي ځینې چلندونه ډیر اسان او ساده دي، چې انسان ورته تر ډیره پاملرنه نکوي اما کله یې چې پایلې ویني بیا یې په ارزښت پوهیږي

د بیلګې په ډول:

د تنګو بوټونو پښو کول (اغوستل) چې له ۳۰ څخه تر ۳۵ سلنه د دیبابت په ناروغانو کښې د بدن د غړي د پرې کیدو لامل ګرځي. ځکه د پښې ټپي کیدل او د ټپ پرمختګ ددې لامل ګرځي څو غړی د بدن څخه غوځ شي، او یا هم په زړه، اسکلیټ، د لاسونو او اوږو په مفاصلو فشار واچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې برخه کې ماشومان د ځوانانو په پرتله ډېر زيـانمنونکي دي. او يا د يو ماشوم Big په ښه وده کښې ده او يو پر دوولس په شـاوخوا کښې يې وزن وي.

WHO (د روغتيايي نړيوال سازمان) پخپله اساسنامه کښې د فـرد روغتيـا تـه د رسيدو لپاره يو رکن د روغتيايي مالوماتوخبرول او رسول دي معرفي کړي دي او نړيوالې روغتيا ساتنې (جفظ الصحه) په وروستنۍ ستراتيژۍ کې دې برخې ته ډېره پاملرنه کړېده، له همدې امله د روغتيا زده کـړه د نړيوال روغتيايي سازمان لومړنۍ اواساسي ستراتيژي ده چې خلکو ته روغتيايي خدمات وړاندې کوي. چې د خلکـو اوټـولنې د روغتيـا لپاره د اړين ګټل کيږي. پـدې سـتراتيژي سـره کـولای شـو خپـل خدمات د نړۍ په ډېرو برخو کښې خلکو ته ورسوو.

طبي او روغتيايي خپرونې هغه وخت په بريالی توګه ارائه کيږي چې خلک يې وپيژني او په اهدافو او ګټو يې پوه او قبول يـې کـړي کـه خلک دا پروګرام ونه مني نو روغتيايي ګټور پروګرام به هم بې ګټـې وي.

ډېرې عقيدې او فکرونه د خلکو لپاره زيانمن دي او په همدې سـره روغتيا ته زيان رسونکې هم دي.

مثلاً: په ځينو سيموکې خلک واکسين کول د خدای په کارونو کښـې ګوتې وهل ګڼي. او ځينې فرقې او مذهبي رهبران حتا د هالند په څير هيواد کښې د واکسين کولو مخالفت کوي، په ټوله ايز ډول ښـوونه او روزنه دانسان چلند، کړنـې او متقابـل غبرګـون د افـرادو او ډلـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمينځ تمايلات او غوښتنې هغــه موضــوعات دي چــې د ښــوونې روزنې د مطالعې او علاقې وړ ګرځي.

تر اوسه هيڅ څېړنه ده توانيدلې چې پرته د خپلو ځانګړو غوښــتنو، تمايلاتواو ليد لورو چې د اروايي تاثير لاندې وي د پيښې د پيښــيدو او له تجربې پرته يې په سم ډول ترتيب کړي. همدا اصل د ښوونې روزنې په تحقيق کې هم صدق کوي. ځکه ښوونيز او رونيــز اعمــال هم په کسبي اوهم په فطري ډول د بشرد فکر او ارادې زيږنــده ده، دهغوی تشخيص په ځانګړو پيښنو کښې هغه څه دي چې د خبرتيــا لپاره لازم او ګتور اروايي مالومات پکې وي.

د ښوونې روزنې او ټولنپوهنې ترمنځ اړيکه:

ټولنپوهنه نوې پوهه ده، خو د ټولواجتماعي علومو پــلار ګڼــل کيــږي ټولنپوهنه د يو ټولنيز علــم پــه توګــه اجتمــاعي متقــابلې اړيکــې او مناسبات تر مطالعې لاندې نيسي او ددې علــم بنســټ فرانســوي عالم اګوسټ کنت په کال ۱۹۳۹ کې کيښود، نوموړي هڅه او پلټنــه کوله څو په ټولنه کې د انسان موقــف وپيژنــي او لــه دې لارې يــې غوښتل چې د ټولنې د پرمختګ لار پيدا کړي. ددې هڅــو اوفکرونــو په پايله کښې کنت پدې عقيده شو چې د اجتماعي علومو د تحقيق په پايله کښې بايد نوې پوهه رامنځته شي.

ددې واقيعت پراساس اګسټ کوميټ لومړنی علمي شخصــيت دی چې د سوسيالوژي (ټولنپوهنه) په نــوم يــې کتــاب وليکــه، چــې د ټولنپوهنې د علم رامنځته کوونکی دی. ټولنپوهنه يې د يو داسې علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــه توګــه وګڼلــه چــې ټــول اجتمــاعي علــوم پکښــې شــامل وو. ټولنپوهنه د اجتماعي سازمان د اصـلي پرمختــګ علـم دی، چــې د سرچینو، پرمختګ او ټولنې فعالیتونوسره ســرو کــار لــری. پــه بــل عبارت ټولنپوهنه، پیژندنه، د ســرچینه جوړوونکــو او اجتمــاعي ډلــو ځانګړی کار، د هغــوی شــکلونه، قــوانین، اداب، بنســټونه، د ژونــد طریقې، فکر، عمل او د بشر په فرهنګ او پرمختګ کښې ګډون ده. اوهڅه کوي څو دپدیدو عامه اصول او اجتماعي اړیکې کشف کړي د بـــــدلون قـــــوانین د ټـــــولنې پـــــه پدیـــــدو ولاړ دي. ټولنپوهنه پر نظام د حاکمو قوانینو د ټــولنې او ډلــو د تحولاتــو پــه کشف او څیړنــه کښــې ده. ده. ښــوونه روزنــه د بلــې هــرې اجتماعي پدیدې په څیــر د ټولنپــوهنې دعلاقــې اوخوښــې وړ پــه ټولنپوهنې سربیره د اجتماعي او سلوکي علومو نورې برخې هــم لــه ښوونې روزنې سره سرو کار لري. د اجتمــاعي پدیــدو پــه پیښــیدو کښې غوره او سمه پوهه او د څو ځانګو ترمینځ د نږدیوالي څخه ګټه اخیستل دي ټولنپوهنه د هغو ځانګو له ډلې څخه ده چې د طبیعت د څرنګوالي پوهیدو، زده کړې او پالنې سره مرســته کــوي. لــه نــورو ځانګو سره یې د توپیر لامل د پوښتنواو طریقو په ډولونو او د هغوی په تحلیلونو کښې ده، تقریباً ټولو اجتماعي مفکرینو لکــه افلاطــون، ارسطو او سقراط له پخوا د خپلو نظریو په بطن کښــې زده کــړې او پالنې ته پاملرنه کړې چې همدې سره پخپلو اثارو کښې یــې پــدې اړه خواږه او نرم ټکي لیــدل کیــږي. دا چــې ښــوونه روزنــه یــوه اجتماعي پدیده نو ټول پروګرامونه یې په عین حال کښې اجتماعي برنامې هم دي. پدې ترتیب سره دې پروګرامونو له ښوونې روزنــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره اړیکه پیداکوي. او د دواړو علومو ترمنځ نږدې اړیکــه موجــوده ده. ډیرې ټولنپوهانو د اجتماعي مناسباتو په هکله د ښوونې روزنـــې په برخه کښې ډول ډول نظریې وړاندې کړي. چې د ښوونې روزنـــې او ښوونکو لپاره ستر ارزښت لري.

ټولنپوهان د ښوونې روزنې لپاره د سوسیالیزیشن یــا ټــولنیز کیــدل کلمه استعمالوي او پدې عقیده دي چې زده کړه او پالنه یوه ټولنیزه اړتیا ده چې هر ډول ټولنیزو مناسباتو ته رښتینولي پیداکوي.

د دوې په اند د ښوونې روزنې هدف د انسان اجتمــاعي کــول او پــه هغـــوی کـــې د اجتمـــاعي شخصـــیت رامینځتـــه کـــول دي اوټولنیز(socialization)کیدل پوهان پدې ډول تعریفوي:

د ټولنیز کیدو څخه موخــه د انســان یــو شــمیر ځــانګړي او کیفــي بدلونونه دي چې دهغوی په پایله کې د خپلې ټولنې ټولنې ســالم او ګټــور غړي شي. د ټولنپوهنې یو شمیر پوهان داجتماعي کیدو موضــوع د رول د زده کړې په توګه تعریــف کــړې او پــدې عقیــده دي چــې د اجتماعي کیدو دعملیې په بهیر کښې انسان د اجتمــاعي رول لپــاره چمتو کیږي څو خپل رول په هغه ټولنه کې چې ژوند کوي پــه ســمه توګه او د ټولنې د میعارونو په نظر کښې نیولــو ســره ولوبــوي. او د وخت فرهنګي پاینښت هغه وخت دوام منونکی ي چې یو نسل د بل نسل لپاره په فرهنګي او اجتماعي ژوند کې د پراخ او فعــال ګــډون لپاره بشپړ چمتوالی ونیسي. د فرهنګ دا کسب د یوسلسله متقــابلو اجتماعي کړنوچې اصطلاحاً زده کړه او پالنه نومیږي ترسره کیــږي، پدې مانا سره ښوونه روزنه مشخصاً یوه اروایي او ټولنیزه پدیده ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه يې لوستنه د ټولنپوهانو د لپاره پام وړ ده او له ټولنپوهنې سـره اړيکه لري.

ددې علم نوې ځانګې چې د زده کړې او پالنې ټولنپـوهنې پـه نـوم يادېږي په نوولسمه پېړۍ کښې رامينځته شوې د لومړي ځل لپـاره فرانسوي ټولنپوه اميل دورکيم د ښوونې روزنې او اړوند مسائل ددې علم د مطالعې موضوع اود ټولنپوهنې دعلم له له نظره مطرحه او تر بحث لاندې ونيول.

نوموړی پدې باور وو، چې ښوونه روزنه د ماهيت، سرچينو او کړنو له پلوه يو بشپړ ټولنيز امر دی. نو په پايله کښې د زده کـړې او پـالنې نظريه د هر علم څخه وړاندې په ټولنپـوهنې پـورې اړه لـري. بايـد يادونه يې وشي چې دټولنپوهنې ټوله موخه په ټولنيز ژوند کښې زده کړه ، پالنه، د پالنې او زده کړې د پديدو مطالعـه، او عمـومي کړنــې دي.

په همې ډول د زده کړې او پالنې ټولنپوهنه دانسان فکر د ښوونځيو، ټولنو او زده کوونکو په پرتله په بشپړ دول چمتو کوي. نور علوم لکـه روزنيزه ارواپوهنه، فلسفه، ښوونه روزنه او د ښوونې روزنې تاريخ پـه يوازيتوب سره ددې کار د ترسره کولوتوان نلري کيدای شي روزنـه په يوه فرد کې ترسره شي خو د ټولنيز بنسټ او ريښې لرونکــې ده. د ښوونې روزنې عالمان د عقلانــي، جسـماني او ذهنــي ځواکونــو د پرمختګ او پراختيا غوښتونکي دي خو دا پروسه په يواځيتوب کـې تحقيق نه مني . ددې ډلې په داخل کښې د فرد فعاليت او ورسـره د ډلې غبرګون دپورتنيو ځواکنو په انکشاف او ترقي کې د ارزښـت وړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. اصولاً په مختلفو ټولنوکې د زده کړې او پالنې ډول له ارزښتونو، عقایدو، اجتماعي او فرهنګي اهدافو، په ټولنه کې او د حاکمو ملي ځانګړتیاوو سره نږدې اړیکه لري. زده کړه او پالنه په یو ټولنه کښې هرومرو شونې ده، دموجوده شرایطو د ساتنې او د برخلیک د تسلمیدو لپاره ممکنه ده چې په انساني روزنه کښې پخپل برخلیک برلاسی او دهوسا ژوند په لټه کې وي، چې د مطلوبه شرایطو په رامینځته کولو کښې هم ګټور تمامیږي.

البته د زده کړې، پالنې، ټولنپوهنې او د اړوندو بنسټونو ترمنځ اړیکه یوه منطقي یا ډیالکتیکي اړیکه ده. یانې په هماغه اندازه چې د خلکو زده کړه او پالنه د ټولنې بنسټونه او نظامونه دي پخپله هم د ټولنیزو، سیاسي او نوي اقتصادي شرایطو په رامینځته کولو او د ټولنې د پخوانیو بنسټونو په بدلون کښې ګټور رول لوبوي. دغه نوي نظرونو په ۱۹۵۰ لسیزې کې پرمختګ وکړ، او د ښوونې روزنې د متخصصانو لپاره یې دا امکانات پیداکړه چې د یو لړ پلټنو لپاره ګامونه پورته شي چې ددې ګامونوپه رڼا کښې وکولای شي ددې اړیکې په څرنګوالي پوه او د ټولنې او ښوونې روزنې ترمنځ د اړیکه په په ځیرتیا سره وپلټو، اړین موضوعات او مسائل چې پدې برخه کې د ځیرونکو د تصدیق وړ او د اجتماعي علومو پوهانو د پاملرنې وړ دي په لاندې ډول دي.

۱ ښوونه روزنه او قومي، فرهنګي، ژبني، او نژادي اقلیتونه.

۲ ښوونه روزنه او د علومو او فنونو پرمختګ.

۳ ښوونه روزنه داجتماعي بدلون دعنوان په توګه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ ښوونه روزنه، ښځینه او د هغوی اجتماعي اغیز.

۵ په ښوونځیو کې اجتماعي زده کړې.

۶ په ښوونه روزنه کښې راتلونکې کتنه.

۷ ښوونځی د اجتماعې واحد د عنوان په توګه.

۸ په ښارونو او کلیو کښې زده کړه او پالنه.

۹ زده کړه اوپالنه او د فرهنګي میراث په لیږدونې او ساتنه کې یې رول.

۱۰ ښوونکي او د هغوی ټولنیز ځایونه.

۱۱ دولتي ، خصوصي زده کړه او پالنه او د هغوی پیروي.

۱۲ ونډالیسم او زده کړه او پالنه.

۱۳ د فراغت مهال اوزده کړه او پالنه.

۱۴ د ساکن او پلټونکي زده کړه او پالنه.

۱۵ ډله ایزې رسنۍ او زده کړه او پالنه.

۱۶ تحصیلي بریا او ټولنیز هلاکت.

۱۷ ښوونه روزنه او یوځایوالی.

۱۸ زده کړه، پالنه او د ژوند چاپیریا.

۱۹ عصري کیدنه او زده کړه او پالنه.

۲۰ د ځوانانو او نوي ځوانانو زده کړه و پالنه او مسائل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱ د خلکو زده کړه او پالنه د ډیموکراسۍ په اصولو ولاړ دي.

۲۲ زده کړه، پالنه او اجتماعي طبقې.

۲۳ جنګ، زده کړه او پالنه.

۲۴ د زده کړې او پالنې د لګښتونو د چارو او تامین په اداره کښــې د خلکو رول.

۲۵ په ټولنیزه نابرابرۍ کښې ګټور عوامل لکه ښــوونه روزنــه تــول هغه څه دي چې په ټولنه کښې د انسان په عصري کولو او پرمختګ کښې ستر رول لري.

څرنګه چې الکس انګلیس دې موضوع ته اشاره کړې نوموړی وایي: زده کړه د عصري ارزښتونو مهمه برخه شمیرل کیږي.

نوموړي د عصري انسان لپاره لاندې مشخصات ټاکلي دي ـ

۱ د نویو تجربو د ترلاسه کولو لپاره چمتووالی: عصــري انســانان د نویو فعالیتونو د ترسره کولو او د نــوو لارو د پرمختــګ غوښــتونکي دي.

۲ د ځواکمنوڅیرو پرمخ زیاتیدونکې خپلواکي: عصري انسانان هغــه څوک دي چې د کورنۍ ، حکومت، د قومونو د مشرانو او امپراطــوري تر تسلط لاندې نه وي.

۳ په علم عقیده: عصري انسان پدې عقیده لري چــې پــه طبیعــت باندې د تسلط توان لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ تحرک پذیري: په عصري انسـانانو کـې د لـوړوالي مقـام تـه د رسیدو لپاره غوښتنې موجودې دي.

۵ اوږدمهالهپلان: عصري انسانان د ځینـو کـارونو د ترسـره کولـو لپاره لومړی پلان نیسي چې په راتلونکو پینځو کلونو کې څه وکړي.

۶ په مدني سیاستونو کښې فعالیت: عصري انسانان دیتـه تمایـل لري څو په سیمه ایزو چارو کښې ګډون وکړي.

د ښوونې روزنې او اقتصاد ترمینځ اړیکه

اقتصاد پوهانو له ډیر پخوا څخه د ښوونې روزنې د ارزښت په هکله د انساني ځواک په روزنه کښې د اقتصادي او صنعتي پرمختـګ پـه اړه نظریات وړاندې کړي. او د ملت دسرمایې د زیاتوالي پـه موخـه ښوونه روزنه دیوې ګټورې پانګې په توګه ګڼـي. یـو لـه هغو پوښتنو څخه چې حقیقت پوهان د ځواب موندلو لپاره له دویمې نړیوالې جګړې وروسته پرې ځانونه بوخت کړل دا وه چې ښـوونه روزنه د اقتصادي ودې (د تولنې او په تولنه کښې د تولیـد انـدازه) سره څه اړیکه لري؟

یوه شمیر اقتصاد پوهانو او د ښوونې روزنې متخصصانو په یـو لـړ تحقیقاتو لاس پورې کړ. پدې سره یی هغه پیچلـې اړیکـه چـې د ښوونې روزنې او تولنې اقتصادي نظام ترمینځ وجود لـري روښـانه کړي.

دیادونې وړ ده چې یادې ډلې د ښوونیزو نظامونو د لوستلو په اثـر د زده کـړې او پـالنې تـر اقتصـاد لانـدې یـوه دریځـه پرانسـتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له دې وروسته ښووني روزنې د خپل مقام او ځای له پلوه چې په اقتصادي وده کې يې لرله په همدې موخه ورته ځانګړې پاملرنه وشوه او له هغه څخه يې د اقتصادي ودې د کسبي او حرفوي استعداد پراختيا، او پرمختللي کارځواک تامينوونکي او بالاخره د هغې وسيلې په توګه چې د ټولنې د ژوند د کيفيت په پرمختيا کښې ګټوره وه ددې وسيلې د عنوان په توکه ونوموله.

دبحث په دوام سره د دوو علمونو د اړيکو اړوند مناسبه ده چې د مفاهيمو ځينې برخې تعريف کړو.

اقتصاد په واقيعت کښې د يوې مسئلې د مطالعې، پلټنې او د هوډ اخذ او ټاکنه ده.

زده کړه د مهارت د ذخيره کولو، زياتوالي، پوهه او پيژندنه ده، چې افراد اوټولنه کولای شي ورڅخه برخمن شي.

پدې سره اقتصاد د افرادو د غوښتنې د اندازې د ټاکلو په طريقه چې د هغوی د زده کړې لپاره ښوونکي اوموسسات يوه وسيله ده سروکار لري.

ادم سميټ په کال ۱۷۷۶ کال کښې د ملل د پانګې په نوم کتاب خپور کړ چې په خپرولو سره يې د کلاسيک ښوونځي يا د اقتصاد علم بنسټ کيښود.

د اقتصاد علم هم د ښووني روزنې په څير بې شميره تعريفونه لري . ددې علم سره د بلدتيا په موخه د لوستونکو لپاره څو تعريفونه وړاندې کوو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادم سمیټ د اقتصاد د مال او دولت ګټلو علم ګڼي او پدې عقیده ده چـې، اقتصـاد هغـه علـم دی چـې د پـانګې د تولیـد او مصـرف د څرنګوالي په هکله پلټنه کیږي.

ادم سمیت کلاسیک اقتصاد پوه لومړنی عالم دی چې د زده کړې او پالنې اقتصاد ته یې ځانګړې پاملرنه کړې ده، نوموړی پدې عقیده دی چې د افرادو روزنه سربیره پردې چې د پانګونې یـو ډول ده نـو ترڅنګ یې د افرادو ځواکمن کیدل او دهغوی د استعداد د پرمختګ سبب هم ګرځي. چې نه یوازې ځان ته ګټه رسوي بلکه ټولنه هـم د هغوی له پانګونې څخه ګټه پورته کوي.

الفرد مارشال وایی: تر ټولو ارزښتمنه پانګه هغه ده چې په زده کـړه ولګول شي.

جان هیکس / Johan Hicks: د اقتصاد د منطق علم په نوم یـادوي، د هغه په اند اقتصاد د انسان په ژوند کښـې د اقتصـادي انتخـاب، څرنګوالي، پلټنې او مطالعې علم دی.

لیونل رابیینز / Lionel Robbins: اقتصادي تولیدي منابع د اقتصادي تخصیص په نوم پیژني نوموړی عقیده لري داقتصاد علم د تولیدي سرچینو اود کمیابو توکو د تولید عواملو ترمینځ د رابطې په مطالعه د استعمال مختلف ځایونه لري. او هغه مادي اهداف چـې نامحـدوده دي پاملرنه کوي. د پورتني تعریف په اساس نـن د اقتصـاد علـم د انتخاب شوي او غوره علم په نوم هم یادیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلساموئلسن د اقتصاد علم دا ډول تعریفوي. د اقتصاد علم د هغولارو څیړنه ده چې د کالیو او خدماتو د تولید په موخه بشر د تولید کمیابو سرچینو لپاره د پیسو د نه کارولو لپاره د وخت په تیریدو سره ټاکل کیږي. دغه راز د هغولارو پلټل دي چې اوس او په راتلونکي کې په ټولنه کې د لګښت په موخه د افرادو د ډلو ترمینځ د کالیو او خدماتو ویشنه ټاکي. اقتصاد هغه علم دی چې د کمیابو تولیدي سرچینود تخصیص په هکله په اوس او راتلونکي کښې د ډول ډول کالیو د تولید، توضیح او مصرف په اړه خبرې اترې کوي. (مادلاومیلر). اقتصاد په ساده ژبه هغو خدماتو، تولیداو توضیح په پاّم کې نیسی چې ټولنه ورته اړتیا لري.

اقتصاد یو اجتماعي علم دی، چې دانسان فعالیتونه د شتمنۍ یا مادي هوساینې له پلوه تر مطالعې لاندې نیسي، اقتصاد د پراخې کلمې په مانا سره د تاریخي مشخصو، اجتماعي مناسباتو تولید دی. چې د ټولنې اقتصاد جوړونه او د هغو بیخبنا څرګندوي.

ښوونه روزنه هغه پروسه ده چې د افرادو د زده کړې، پالنې، وړتیا، فکر او شخصیت په وسیله ترسره کیږي.

په همدې توګه د زده کړې خدمات هم د زده کړې په تولید او توزیع باندې دلالت کوي.

په ډیرو مواردو کې دغه خدمات په مختلفو پړاونو کې په ښوونیزو موسساتو کې تدریسیږي. د پوهانو په عقیده د ټولنې معنوي نظام یانې ښوونه روزنه، ایډیالوژۍ، سیاست او نور د ټولنې مادي اوتخنیکي نظام په وړاندې نسبي خپلواکي لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم د ټولنې مادي او تخنیکي نظام د بشري نظام په تاریخ کښې ټاکوونکی رول لوبوي خو په معنوي نظام کې ټولنه له خپل پلوه د افرادو په تاریخي وده ه ژوره اغیز اچوي.

پورتنی مطلب دا څرګندوي، چې اقتصاد د ټولنې د اساس په توګه په ښوونه روزنه اغیزناک او د ښوونې روزنې بیخبینا اقتصاد ګڼل شوی. نو ښوونه روزنه د هیواد په اقتصادي چارو کښې هم ګټوره ده.

په ښوونه روزنه باندې د اقتصاد اغیز له دوه پلوه د پوهیدو وړ ده.

لومړی: د هر هیواد تعلیمي سیستم د تولیدي ځواکونو د انکشاف د سطحې او دهغوی د تولیدي مناسباتو او ملي تولید په ملي سطحه د تولیدي عواملوتابع ده.

په ملي سطحه تولیدي عوامل R طبیعي سرچینې، (H) انساني سرچینې، (K) پانګه او د (T) فن راوړونکې سطحې څخه عبارت دي.

کولای شو چې د ملي تولید تابع پدې ډول، (R ، H ، K ، T)) F = Y وښایو.

Yد تولید لګښت (ملي عاید) او F تابع ده.

دویم: دهر هیواد تعلیمي سیستم او ښوونه روزنه د پرمختګ په موخه پانګې ته اړتیا لري او په همدې ډول د زده کوونکو او ښوونکو روزنه، د ښوونځیو او لوړو زده کړو موسسې او د درسي موادو او وسایلو جوړول د پانګې پرته امکان نلري. له بل پلوه ښوونه روزنه د هیواد ملي اقتصاد په پرمختک کښې ستر رول لوبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زده کـړې پــه غوښــتنه کــې انســاني ســرمايه د يــوې عمــده او ټاکوونکي عامل په توګه ګڼل کيږي. يانې د زده کړې وړانديوالی بايد پداسې ډول وي چې د غوښتنې بدلون ته ځواب وويـلای شــي او د زده کړې په خدماتو کښې برابروالی (اعتدال) ټينګ شي. ترکومــه ځايه چې زده کړه په دولت پورې اړه لــري نــو همــدا د دولتــي ادارو کارکوونکي مسئول دي چې د زده کړې کچه وټاکي. ښوونه روزنــه د عنوان په توګه له دوه پلوه د هيواد ملي اقتصاد په پرمختــګ کښــې ستر رول لري.

الف: ښوونه روزنه بشري ځواکونه په مختلفو سويو سره د ټــولنې د اړتياوو سره سم روزي ځکه د فني او مسلکي کادرونو پرته پانګونــه او د هيواد ملي اقتصاد پرمختګ ناشونې ده.

ب: ښوونه رزونه ناپوهي له منځه وړي او د ښوونيزو عمومي ســويو له لارې ټولنې ته پرمختګ ورکوي په همــدې ډول ښــوونه روزنــه د ټولنې افرادو ته ذهنيت ورکوي ،او وګــړي د هيــواد ملــي اقتصــاد د پرمختګ لپاره عياروي. يوخوا د زده کړې لګښتونه او لــه بلــې خــوا پانګونه شميرل کيږي.

په واقيعت کښې د زده کړې په پروســه يــا د مهــارتونو ليــږدول او تخصصات په انسانانو کښې تغيرات او بدلونونه رامنځته کوي.

هغه وړتياوې او ځواک چې فرد يې د زده کړې په نظام کې ترلاســه کوي او په عمل کښې د فرد او د ټولنې د ځواکمنتيا د ښــه والــي او د استعداد د پراختيا لامل ګرځي او له هغې پلوه د زده کړې شتمني يې د يو ډول پانګونې په توګه شميرل کيږي چې د فرد او ټولنې د توليد

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرت ته زیاتوالی وربښي او د فردي او ملـي عایـداتو د سـطحې د پیاوړتیا لامل ګرځي.

که څه هم د زده کړې او پالنې اقتصاد په ۱۹۶۵ لسیزه کې د اقتصاد علم د اساسي برخې په توګه رامنځته شویدی.

د زده کړې په اقتصاد کې لومړنۍ نظریه پـه اتلسـمې او نوولسـمې پیړیو کې ورکړل شویده او څرګنده ده چې متخصص او ماهر افراد د زیاتو تولیدي قدرتونو څخه برخمن دي او د تولید په پروسه کښې د لازیاتو ارزښتونو لرونکي دي په هره کچه چـې پـه ټولنـه کښـې د متخصصینو اولوستو کسانو شمیره زیاته شي هغه هیواد کولای شي ډیر تولیدي او زیاتیدونکي عواید لاسته راوړي.

د یوځای کیدو د تناسب زیاتوالی، ښـاري ناسـته، د کـار ویشـنه، د نړیوالو اړیکو پرمختګ او له ډیرو اطلاعاتو سره د خلکـو اړتیـاووې زیاتې او غوښـتنې یـې ډول ډول کیـدلای شـي هغـه اقـدامات او کوښښونه چـې د څـواب ویلـو او د مـادي او اقتصـادي اړتیـاوو د تامینولو لپاره د ټولنې لخوا ترسـره کیـږي د اقتصـادي پرمختـګ، ښکلا او ګټې اخیستنې لپاره لار هواروي.

چټک تکنالوژیکي پرمختګ چې د ځانګړې چټکتیا او ځیرتیـا څخـه برخمن دی. دیته ښکلا ورکوي. خو ددې ټولو ترڅنګ زده کړه قـرار لري او دا کوښښ کوي څو ټولنه د محدودو یا لږو سرچینو څخه په هوساینې په زړه پورې ډول ګټه پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یــوې تــولنې اقتصــادي ســرچينې پــه لانــدې ډول دي.

۱ـــ طبيعي او خدايي سرچينې هغــه ســرچينې دي چــې د ځمكــې لاندې دي لكه: تېل، كانونه، ازښتناكه او قيمتــي فلــزات او معــادني كانې او داسې نورې ...

هغه سرچينې چې د ځمكې پر ســردي لكــه: ځنګلونــه، ســيندونه، رودونه، اقيانوس،اوبه ، هوا او داسې نورې ...

۲ـــ مادي شتمنۍ: لكه نغدې پيسې، سره زر، سپين زر او داسې نور قيمتي فلزات، لاسي صنايع، عتيقه جات ډول مصنو عــات او دا سې نور ...

۳ ـــ انساني ځواک: مهارتونه، تخصص او د افرادو د هوښيارتيا تله، د ستونزو څارنه، لارښوونې، اونوښتونو د ګټورو لارو د حل په وړاندې كولو كې چې ددې عامل اقتصادي ارزښت د دوو يــادو لاملونوڅخــه اړين دي. ځكه له ســرچينو څخــه هــر ډول ګټــه اخيســتنه د پوهــو انسانانو د انساني ځواک روزنې پورې تړلې ده. نوځكه په متخصص انساني ځواک پانګونه اوله هغوی څخــه پــه اوږد مهــال كــې ګټــه اخيستل كيږي، خو په لنډه موده كې له هغوی رسمي او چټكه ګټه نه اخيستل كيږي ولې په اوږده موده كــې اقتصــاد تــه د ډيــرې ګټــې وركولو ضامن دی. د زده كړې او پالنې له مطالعاتو څخه ددې برخې اړين مسائل اومباحث په لاندې ډول بيانوو.

۱ـــ د زده كړې او پالنې د پرمختګ په موضوع كې مالي امكانات او محدوديتونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ــ د زده کړې د پروګـرام پــه لاره اچونــه او د لـوړو اقتصــادي او ټولنیزو پرمختګونو پروګرامونه.

۳ ــ د زده کړې وروسته والی او ورځخه پیداشوي اقتصادي زیانونه.

۴ ــ د ښوونې روزنې د شتمنۍ په زیاتوالي ې د ګټورو عواملو پلټنه.

۵ ــ په صنعتي او اقتصادي پرمختګ کې د فني اومسلکي زده کـړو رول او ونډه.

۶ ــ دنده اوښوونه روزنه؛

۷ ــ نالوستي او ترې پیداشوي اقتصادي ستونزې.

۸ ــ بیکاري، زده کړه او پالنه.

۹ ــ د جنسیت اولوست د سطحې پر بنسټ دکار ځواک اوجوړونه.

۱۰ ــ د ښځو ښوونه روزنه، په اقتصــادي پراخــوالي او پــه ټــولنیز پرمختګ کې یې ونډه، ښوونه نه یوازې چې د اقتصاد ســره نــږدې اړیکه لري بلکه یود بل په پراخــوالي او پرمختــګ کښــې اساســي ونډې لري.

دسیاست او ښوونې روزنې ترمینځ اړیکه:

زده کړه او پالنه په ګڼ شمیر هیوادونو کې له هغه وخته چې دولت د جدي دولتي مسئولیت لرونکی شو لکه د ښوونې روزنې مسئولیت او ښوونې روزنې د لګښتونو لویه برخــه، د هغــوی لخــوا تــامین شــوه ښوونې روزنې، سیاسي، اجتماعي او اقتصادي اثارو ته پــه ځــانګړې توګه پاملرنه کړی وه. او له هغې ځخه یې د ملي یووالي اقتصادي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

فني قدرت د ترلاسه کولو لپاره په بشـپړه توګـه ګټـه پورتـه کـړه دولتونه باید ددې اهدافو دتحقیق او پدې علم او فن کښې د انقلابي بدلونونو لپاره د ښوونځیو، بـې شـمیره تعلیمـي مرکزونـه، درسـي پلانونـــو او اجتمـــاعي ســـازمانونوپه جوړولـــو لاس پـــورې کـــړ. د اهدافو تاکنه اود زده کړې فلسـفه چـې ددې دولتونـود سیاسـي، اقتصادي او اجتماعي جهان بیني پورې تړلي دي دولتونو یې هم پـه وړاندې یو ډول ګامونه پورته کړل.

پدې طریقه ښوونې روزنې په تدریجي ډول سیاسي رنګ خپل کړ او سیاسي او عقیدتي تعلیمات د زده کړې او پالنې په پلانونو کې د یـو اساسي رکن په توګه وشمیر شول او پرمختګ یې د هغو سیاستونو په چوکاټ کې ترسره کیده چې د دولت له لوري به مطرح کیدل .په توله نړۍ کښې دغه اعمال د هیواد په روزنیزه دستګاه کې د دولـت له لوري حکومتونه د ډولونو په تناسب، سوسیالیسـتي، دکتـاتوري، ناسیونالیستي، محافظه کار، کاپیټالیستي، لیبرالستي او دیموکراتیک حکومتونه وجود لري.

څرګنده ده چې د روزنیزې دستګاه سره د دولتونو د مالي مرسـتو او سیاستوالو د اعمالو د نفوذ شمیره څرګنده شوه.

مثلآ: په سوسیالیستي هیوادونو لکه د چین خلق جمهورت ، کیوبـا او شمالي کوریا کې دښوونې روزنې ټول لګښـتونه دولـت ورکـوي. او دولتي ارګانونه پدې باور دي چې فرد یا شخص باید خپلې زده کړې په سمه توګه پرمخ بوځي. له همدې کبله د هر هیـواد سیاسـتوال د مهارتونو ډولونه او هغه شمیر افراد چـې پـه مختلفوڅـانګو کښـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جذبیږي وکولای شي څو په اقتصادي، فني او عملي برنامو کې خپل مسئولیت په سمه تو ګه پرځای کړي همدې هیوادونو ښوونځي هم موظف کړي وو، چې د دولتي برنامو په ترسره کولوسره د ښوونځي او ښوونې روزنې لګښتونه ورکړي.

هره دولتي دستګاه ددې لپاره چې ډاډه شي د ښوونیز او روزنیز بنسټونو په څیړنیزه برخه کښې د دولتي موضوع لپاره باید کوم اقدامات وکړي؟

مرکزي او نړېدې څارنه، د برنامو ترسره کول، د ډول ډول زده کړه ایزو طریقو او د درسي کتابونو خپرول او په پای کې د ښوونې روزنې د ټولو لګښتونو تامینول. .

د نوې جهان بینۍ پیداکیدل، په دولتونو کې د ناسیونالیزم اقتصادي اوسیاسي انکشاف د ملتونو ترمینځ سیالۍ او د اړیکو په پریکولو د استعمار منځته راتګ، دصنعتي ټولنې پرمختګ او په لوړه کچه د ټکنالوژیکي زده کړې رامنځته کول.

دښوونې روزنې او سیاست د بنسټ ترمینځ یو ډول اړیکې موجودې دي او دا اړیکې د دې سبب شوي چې د پوهې یوه ډله پلټونکو د ښوونې روزنې په برخه کې خپل څیړنیز فعالیتونه د اړیکو دځرنګوالي او پایلې ترلاسه کولو لپاره لارښود وګرځوي.

د ښوونې روزنې په بهیر د سیاستوالواغیز

دې مقولې! د ښوونې روزنې د کارپوهانو د څیړنیزوفعالیتونو په قانون کې ځای نیولی او ورپورې تړلي موضوعات په لاندې ډول دي ــ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ـــ پـه ښوونه او روزنه د نوي او لرغوني استعمار اغيز.

۲ ـــ د اطلاعاتوپه موخه ښوونه روزنه ورکول.

۳ ـــ ښوونه روزنه اوانقلابونه.

۴ ـــ په سوسياليستي هيوادونو کښې ښوونه او روزنه.

۵ ـــ د ښوونې روزنې په برنامو کښــې د اساســي رکـن پـه توګـه سياسي زده کړه.

۶ ـــ مخ پر ودې هيوادونو کښې د ښوونې روزنې ځانګړتياووې.

۷ ـــ ښوونه روزنه او سياسي او ټولنيزې خبرتياووې.

۸ ـــ ښوونه روزنه او ناسيوناليزم.

۹ ـــ ښوونه روزنه او کاپيټليزم.

۱۰ ـــ دولتي او خصوصي ښوونه روزنه.

۱۱ ـــ ښوونه روزنه او ډيموکراسي.

په اوسني وخت کښې سياسي او اجتماعي تجربې او د انسانانو ټول هغه اجتماعي انقلابونه او کوښښونه دا څرګندوي چـې پـه ترتيـب سره ټولې پيښې ازادي لري.

د همدې موخې د څېړنې لپاره د خلکوحکومـت د خلکـو لپـاره چـې الهي، طبيعي، مدني او انساني حقوقو ته پکې احتـرام قـايلېږي او ټولنيزې او فردي ازادي په کښې په نظر کښې نيول کيږي د پاملرنې وړ ګرځيدلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس بایـد وګـوروچې دې هـدف تـه د رسـیدو لپـاره بایـد افـراد اواشخاص څه ډول وروزل شي؟او کومې زده کړې باید وکړي یا پـه بل عبارت هغه کسان چې د هیواد په چارو کې مسئولین دي بایـد د کومو ځانګړتیاوو اوشرایطو لرونکي وي؟

په قطعي او یقیني ډول دغه دنـده هـم د روزنیـزواو زده کـړه ایـزو سازمانونو په غاړه ده چې خپل سیاستوال او غوره اشخاص د دقیقې او برنامه ریزي شوې روزنې څخه برخمن کړي په دې برخه کې هغه ځوانان چې د څارنې او رهبرۍ په برخه کې د لوړ استعداد او قـدرت څخه برخمن دي او دنورو د روزنې لپاره په دنده ګمارل کیږي ترڅود مسئولیتونو د اخیستلو، ټولنیز چارو، څارنې او رهبري لپاره پـوره لازم چمتوالی پیدا کړي ځکه چې سیاسي عوامل د فرهنګي، ټـولنیزو او اقتصادي عواملو د ټاکوونکي حساسیت څخه برخمن دي نـو ځکـه په ټاکلو کې ځیرتیا او د تبعیض پرته د غوره خلکو روزنـه او د خلکـو له مینځه د کره اودقیقو اسنادو او مدارکوتـه بایـد بشـپړه پاملرنـه وشي.

ځکه چې یو باخبر، انسان دوست او مسـئول اداره کـوونکی د یـوې سالمې ټولنې په جوړولو کښې بشپړه مرسته کوي. د سیاست علـم په پلټنې اوتحلیل سره د ټولنیزو پدیدو سیاسي بڼـې پـه نظرکښـې نیسي.

سیاسي تحلیل انسان سره مرسته کوي څو په کومه نړۍ کښې چې ژوند کوي او هر ډول کوچني او لوی تغیرات چې هر یو یې نه تجزیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیدونکي دي ډیر اغیز پرې واچوي (GETTELL) وایی د سیاست علم هم د ښوونې روزنې او فلسفې په څیر بې شمیره تعریفونه لري.

دولت (State) دسیاست د علم پلټنې او تحلیل د ثقل مرکز بلل کیږي ځینې نور نظرونه هم دا وایي چې د سیاست علم له حکومت (Government)سره سروکار لري.

تلفیقي ډله بیا دا دواړه نظرونه مني لکه:

پل ژانت فرانسوي متفکر او پلټوونکې وایی : سیاست د ټولنیزو علومو هغه برخه ده چې د یو دولت بنسټونه او د حکومت پرنسیپونه تر بحث او پلټنې لاندې نیسي.

دسجویک په عقیده: سیاست حکومت لرونکې ټولنې پلټي یانې هغه ټولنې چې غړي یې لږ تر لږه په ځینو څرګندو مسائلو کې له ځینو خلکو او د ټولنې یوې برخې څخه امرونه اخلي

پورتنی تعریف دسیاست د علم څانګه پراخوي او تر دولت یې مهم او ضروري بولي.

دسیاست دعلم سنتي طریقه د بل دولت یا حکومت د پلټنې په عنوان مناسب نه شمیرل کیږي دا مفهوم یی په شکل تینګار کوي او قانون جوړونې ته په څرګندې ځیرتیا سره د قانون د ترسره کولو څخه ډیر د اجرا وړ وي.

او په همدې ډول د پویا طریقه او پایلې نالیدونکي نیسي، دا چې په کلي ډول منل شوې د سیاست پوهه په ټولنه کښې هغه غیر رسمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سازمان اوسیاسي چلند په برکې نیسي چې د رسمي حکومت جوړونکي او په هغې باندې تاثیر اچونکي سیاسی ځواکونه وي.

کاتلین په دې عقیده ده چې سیاست د انساني او سازمان یافته ټولنې پلټنه ده، او تر هر څه د مخه د ټولنیزژوند سیاسي بڼه مطالعه کوي.

د دوه پیاوړو پوهانو له نظره سیاست د ټولنیز ژوند دهغو سیاسي اړیکو په اړه پلټنه ده، چې د انسانانوله یوځای کیدو سره سم رامینځته کیږي.

د هارولد لاسول، (H.Lasswell) چارلزمریام،(Merriam) ماکس وبر،(M.weber) برتراندراسل،(B.Russell)واتکینس(Watkins)او هانس مورګنتا (Hans Morgenthau)په څیر محققین، متفکران چې د سیاست کتنې پر فطرت ټینګار کوي پدې عقیده دي چې قدرت دسیاست اساسي مفهوم دی، او د سیاست ټولې څانګې سره نښلوي.

لاسول د سیاست علم په اړه وایي.

د سیاست علم د یو تجربوي نظام په توګه د لوستلو طریقه، د قدرت شکل نیول او په هغوې کښې ونډه درلودل څخه عبارت دی، او سیاسي عمل هغه عمل دی چې د واک پر بنسټ ترسره شي.

د قدرت د سیاست غوره او ترسره کوونکی اوټاکوونکی عنصر دی او پیژندنه یې د سیاست د علم لومړنی او اصلي دنده ده. قدرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسیاست زړه او د ثقل مرکز رامینځته کوي اوپه سیاسي ژوند ټولې پیښې د قدرت پورې اړه لري.

نولي د سیاست څو تعریفونه په لاندې ډول کړېدي:

سیاست او هنر له امکاناتو څخه ګټه اخیستل دي، د ډیری سیاسي فعالانو لپاره ددې امکان نشته چې خپلو ټولو هدفونو ته ورسیږي نو پدې سره باید خپل لوړ پروازونه د خپل قدرت سره متناسب کړي هیڅ څوک نشي کولای چې د خپل قدرت او امکاناتو څخه ډیر په سیاست کې د اعمال نفوذ وکړي او تاثیر پرې واچوي.

۲ ـــ سیاست او حکومت کول په انسانانوده، د هغواشخاصو د اړیکې په هکله چې حکومت کوي او د هغو چې حکومت پرې کیږي، د اطاعت کوونکي او فرمانبردار ترمنځ استدلال کوي چې دغه اړیکه د سیاسي ژوند مرکز ده.

۳ ـــ سیاست د واک لپاره مبارزه ده؛ د غرب د سیاسي متفکرانوترمینځ د سیاست غوره تعریف دا دی چې د واک لپاره مبارزه اوپه ټولنه کې یې د اعمالو نفوذ دی.

۴ ـــ سیاست یانې پدې پوهیدنه چې څوک یی ګټي، څه شی ګټي، په کومه موقع کې، څه ډول او ولې یی ګټي؟ دغه تعریف هارولد د سیاست په اړه کړی چې شعاري بڼه لري او په اسانۍ سره کولای شو یادونه یې وکړو خو پدې باید پوه شو چې دا تعریف د سیاست د علم تعریف دی. نه د سیاست، ځکه چې د پوهیدا، او پوهې څخه خبرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ــــ سیاست د ارزښتونواړینه ویشنه ده؛ چــې لــه ایســتون ســره اړیکه لري او د سیاست علم وتلی مفهوم دی په سر کې خپله نــولي د سیاست تعریف داسې وړاندې کوي:

ټول هغه مستقیم او غیر مستقیم فعالیتونه چې د دولت ترلاسه کولو لپاره کیږي او د دولت د قدرت حاکمیت او د دولت قدرت څخه ګټــه اخیستنه ده ورسره ملګري دي د نولي تعریف هم نوښت نلري اوپــه واقعیت کې په بل ډول ویل شوي. دا چې سیاست د قدرت ترلاســه کولو، ساتلو، ډیروالي او ښودولو لپاره مبارزه ده که وغواړو دسیاست لپاره پراخ او جامع تعریف ولرو نو په دې ډول یی تعریفوو.

سوله ایزه یا غیر سوله ایزه رهبري د خلکو، ډلو او ګونــدونو تــرمنځ اړیکې، په یو هیواد کې د ننه حکومتي کارونه، په نړیواله برخه کې د یو دولت اړیکې د بل دولت سره څیړي.

په دې تعریف سره کولای شو د یو فرد، ډلې، ګوند او د یو حکومــت له سیاست څخه یادونه وکړو او له نړیوال پلوه هم د یودولت بهرنی سیاست مشخص کړو په سیاست کې د هر اجتماعي ځواک د ګټــو څخه یادونه شویده د دې ځواکونو د اختلاف په صورت کښــې دغــه ګټې یو د بل په وړاندې غبرګــون ښــایي. د یــووالي او مرســتې پــه صورت کې یې ترمنځ همغږی رامنځته کیږي یا په بل ډول اجتماعي ځواکونه د ګټو غبرګون یا تضاد یو له بل سره شخړې رامنځته کوي او د همغږی او ګټو د یوځایوالي په صورت یــو د بــل ســره یوځــای کیږي دهمغږیو سره د رهبــري څرنګــوالی او د ګلنــدونو لارښــوونه سیاست را څرګندوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاست د اجتماعي ځواکونو د غبرګونونو، ګټو او همغږۍ یوه برخه ده. پدې تعریف کې د قدرت په کار وړلو مسئلې ته هم پاملرنه شویده.

سیاست که له تضاد څخه وي او که له همغږۍ څخه، په هر حال کې د قدرت پایله وي. یوازې په همدې توپیر سره چې په تضاد کې قدرت په غیرې سوله ایزه، زور، تاوتریخوالي او اجباري توګه وي خو په همغږي کې بیا په سوله ایزه ، د هڅونې او یاهم ډالۍ په توګه وي.

د افرادو، ټولنې، حکومتونو، ډلو، ګوندونو او دولتونو برنامو، طریقو او اهدافو ته رسیدلو ته هم سیاست وایی. د سیاست دا مانا د هغې د برنامه ریزي او وړاندوینې پورې اړه لري او تل د هغې لومړنۍ مانا سره ملګرې دی.

سیاست په ټولنه کې د انسان د فعالیت تر ټولو حساسه حوزه ده. او د ټولنې فرهنګ، د خلکو د فکرونو، د ډله ایزواو شخصي ګټو او نظریاتو، د شخصي او اقتصادي عواملو تر تاثیر لاندې قرار لري او پخپله هم پرې تاثیر اچوي. دسیاست ددې تعریف په رڼا کې سیاست په بل ډول داسې پیژنو.

سیاست علم د اجتماعي خبرتیا هغه څانګه ده چې دنده یې په یو هیواد کښې د اجتماعي ځواکونوترمینځ د اصولو اوپه سیاسي روابطو کې دحاکمو قواعدو منظمه پیژندنه او په نړیواله برخه کښې د دولتونوترمینځ اړیکې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عامه مانا سره هره طریقه، په کار وړونکې لارې او یا هر شخصي

Politicsسیاست

یا اجتماعي امر چې د یوې ټولنې د ښه والي او غـوره والـي سـبب ګرځي سیاست بلل کیږي

د ویبسټر ویبپانګه د سیاست کلمه پدې ډول تعریفوي: سیاسـت د ډول ډول او مرتبطو ټاکوونکوطریقو ترمینځ یوه ټاکل شوې طریقـه او کرکټردی چې د تصمیم نیولو لپاره له مشخصو شرایطو سره چـې له اوس او راتلونکي سره تړلي دي عبارت د.

۱۹۷۱ p ۶۵۶.   (WEBSTER

حداد د - فرایند اموزش سیاست ګـذاري ـــ پـه کتـاب کـې پـه سیاستوالی کې د یوښه چوکاټ لپاره د سیاست علم ارزښـت پـدې ډول را پیژني.

سیاست هغو څرګندو او روښانه تصمیمونو تـه وایـي چـې بیلابیلـو لیدلوري په پوره تصریح او تاخیر په حال کې روښانه کړي.

سیاست هغه پدیده ده چې پوهه، شخصـیت او عمـل د هغـه درې تینګې برخې جوړوي امکان لري چې سیاسي پوهـه پـه مشخصـو پرنسیپونو کې شامله وي، خو سیاسي عمل د عقلي ظرفیت، تجربو، اخلاقو، ټولنیزو شرایطو، طبقاتي تړاونو، ګټو، موخو او تر دې چـې د سیاستمدارانو له مینې څخـه متـاثره کیـږي. پـه همـدې ډول پـه سیاسي کړنو او پایلو کې د سیاسـتوالو شخصـیت ارزښـتناک رول لوبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي کارپوه د خلکو بالقوه ځواک په بالفعل ځواک بدلوي.

نړیوال بانک د لومړیو مطالعو او د زده کړې په میعارونو کې دوه لاملونه چې د چاپیریال زده کړه او زده کوونکې پایلې دي د علم د کیفیت لپاره ارزښتناکه بللي په همدې مطالعاتو کې دیته هم اشاره شوې:

د دزه کړې د چاپیریال په ښه والي سره کیدای شي چې د سیاستوالۍ او پانګونې په جلا جلا کیدو سره د مالي سرچینو تخصص، د شرایطو سره متناسب تجهیزات او انساني ځواک ترلاسه شي.

د دین او مذهب او د ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه:

په هره ټولنه کې اثار او روزنیزې پایلې مذهبونه او مذهبي لیدلوري دي.

په مذهب کې یو لړ عقاید لکه، دودونه، عبادات او اخلاقي ارزښتونه او د ستر څښتن تعالی رضا شامل دي.

د نفس د باور سببونه او انسانی اندیښنې د ښو اعمالو ترسره کولو لپاره لار هواروي همداډول مذهب د ښوونې روزنې له لارې د ټولنې د معنویاتو په پراختیا اغیز اچوي.

دبیلابیلو ټولنو، قومونو او ډلو یوځای کیدل د خلکو د ټولنیز یوځایوالي سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن ورځ مذهب په يوهيواد کې د اجتماعي او فردي اړتياوو په توګه د نورو عواملو په مرسته چې يوځايوالي، ملـي پيوسـتون او د ښـوونې روزنې بنسټ ورڅخه متاثره ده تامينوي.

له پخوا وختونو څخه په نړيواله کچه د ښوونيزو روزنيزو مراکزو پـه جوړولو او او د ټولنې د معنوياتو په پراختيـا کـې د مـذهب پـه رول باندې په پراخه کچه ټينګار شوی. او له وړاندينو کلونـو څخـه دغـه معقول د ښوونې روزنې د برخې مفکرينو د پـاملرنې وړ ګرځيـدلې او هغوی دخپلو مطالعاتو په بهير کې هڅه کړې چې اوس او پـه تيـرو وختونو کې د زده کـړې او پـالنې او مـذهب تـرمينځ د اړيکـې پـه څرنګوالي نظر واچوي.

د دې ډول مطالعاتو مهم او اړين بحثونه په لاندې ډول دي ـ

۱ــــ تئوکراسي، زده کړه او پالنه؛

۲ــــ مسيحيت او په زده کړه او پالنه يې اغيز؛

۳ــــــ د لـوديځ پوهـانو پـه روزنيـزو فکرونـو کـې د کـالوينيزم او انګليکانيزم رول؛

يادانښت: کالوينيزم د پروټستان د دين يو څانګه ده دغـه ديـن يـو فرانسوي عالم چې کالوين نوميده رامنځته کړ (۱۵۰۹ ــــ ۱۵۶۴) کالوين هم د لوتر په څير د کاتوليک د کليسايي اقـداماتو او د پـاپ په لوړوالي نيوکه وکړه. هغه په اجتماعي چارو او ضروري ادارو کـې د سختو اخلاقي او مذهبي قوانيو په پلي کولو عقيده لري. په اروپا کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه عقایدو په چټکۍ سره پراختیا موندده او په فرانسه کې یې پلویان د (اوګئو) په نوم یادیږي.

انګلیکانیزم (د انګلیسیانو دین) دین د کاتولیک او پروتستان د یوځای کیدو څخه رامنځته شوی.

پاچا یا ملکه د پاپ پر ځای د انګلیکانیزم د کلیسا په راس کې قرار لري.

۴ــ د نړۍ د علمي او فرهنګي مراکزو په جوړولو کې د مسلمانانو رول.

۵ــ د ښوونې روزنې په پرمختګ کې د مذهب رول.

۶ــ مذهب او د بشر روزنیز او ټولنیز اخلاق.

۷ــ د انسان د روزنې په اړوند د مذاهبو لیدلوري.

۸ــ په نړۍ کې د دیني عالمانو او لویانو نظرونه.

دکلتور بحث او پر دین یې اغیز هغه بحث ده چې په ټولنه د دین کړنې څرګندوي اصلاً دین باید کلتور جوړونکی وي.

خو په واقیعت کې د دین او کلتور ترمینځ متقابله اغیزمنونکې اړیکه وجود لري دین چې تر ډیره په کلتوراغیز اچوي او دغه راز له کلتور څخه متاثره هم دی او ښوونه روزنه هم له کلتور څخه متاثره ده.

د انسان او کلتور ترمنځ یوه ارزښتناکه اړیکه موجوده ده تردې چې د یوې ناپوهې ټولنې لپاره هم د هغوی هره عقیده او سنت د درناوی وړ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبیلوي ټولنه خپلو ټولو اجتماعي قواعدو او طرزالعملونو ته د ویـاړاو درناوی په سترګه ګوري همدا ډول عقلاني فرهنګ پخپله د ځـانګړو ارزښتونو لرونکی دی چې دغه ارزښتونه د عقلانـي انسـان لپـاره د درناوی وړ دي.

دانسان او کلتور ترمنځ اړیکه په بانـدنیو پدیـدو بانـدې د پـوهې اړیکه ګنل کیږي، او انسان د کلتور په وړاندې یوه بې شـکله او بـې رنګه ماده ده، کلتور ورته د باورنو، عقیدو، دودونو، قواعدو او د ټولنې د منل شویو طرزعملونو مطابق رنګ او شکل ورکوي. په حقیقت کې کلتوري ارزښتونه هغه ارکان دي چې د انسان د فکـر پـه قاعـده او عمل کې ځای لري ددې لپاره چې اجتماعي قوانین او طرزالعملونـه بدلون ومومي، لومړی باید د ټولنې فکر او عقیده بدلون ومومي یانې د فکر په بدلون سره د عمل بدلون رامنځته کیږي.

دا بدلونونه له ښوونې روزنې پرته ناشوني دي.

ـ Religion)دین ((مذهب د لارې، طریقې په مانا سره ده.

د تړلو یا د مشتق یوځای کولو په مانا سره ده. LIGAREاو احتمالـاً د لاتیني کلمې له ریښې

د دین نوې فلسفي ډېری عالمان له خپل لیدلوري دین تعریفوي.

د في المثل په عنوان عمومي حالت د ایمان درلودل دي.او دا شاید د یو دلیل یا مدرک پر بنسټ وي مګر ډېر ټینګ یا د یومومن انسان د عقلی دلایلو څخه چې له ځان سره یی لري وي جان هیـک دیـن پدې ډول تعریف کړی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین یوالهي قانون او اخلاق دي چې انسـان تـه پکـې د ریښـتینو عقایدو، نیک سلوک اومعاملاتو کې د خیر او حق په لـور لارښـوونه کوي.

دښووني روزنې سره د سولې اړیکه:

ښوونه روزنه د ملي هویت په پیاوړتیا، د سـولې او ټینګښـت او پـه یوهیواد کې د یو ګټورې ادارې په پرمختګ کې اړینه او ضروري رول لوبوي.

ښوونه روزنه د زغم، برده باري، اعتدال (برابري) او ګډون لامل او د ټولنې کلتور ته خوځښت ورکوي.

روزنیزې موسسې، کورنۍ د یوې سوله ایزې روحیي پـه پالنـه کـې ارزنده ونډه لري د سوله ایزې فضا رامینځته کول ددې لامل ګرځـي چې ددې خاورې د ماشومانو د سالمې روزنې لپاره لار هواره شـي. او ماشومان پدې فضا کې دا یادوي چې سوله ایز چلندونه کـوم دي او دا مومي چې بیلابیل توپیرونه د جګړې دلیل نشي کیدای.

ښوونه روزنه جګړه ایزاو ناوړه چلندونه په سوله ایز او ګټورچلنـدونو بدلوي. ماشومانو او ځوانانو ته باید وښوول شي چې خپـل طبیعـت، کورنې او هم ډولو سره په سوله ایزه فضا کې ژوند وکړي.

سوله څه ته وایی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

روښانه ده چې مونږ دلته د دې په لټه کې نه یو،څو په بشپړه فلسفي توګه ددې کلمې تعریف وړاندې کړو. بلکه زمونږ هوډ ددې کلمې واقعي او ریښتیني تعریف وړاندې کول دي.

د سولې له واقعي او عیني تعریف څخه موخه داده چې ټول پرې همغږي او ورته د منلو وړ وي. هرچاچې دغه کلمه کاروله هرو مرو په قطعي ډول باید دا موخه په پام کې و لري.

دسولې ترټولو ښه او ریښتینی تعریف، چې ټولو ته د منلو وړ او ټول پرې هوکړې ته رسیدلي په لاندې ډول ده.

له تاوتریخوالي پرته ژوند کول اوپه ټولنه کې یود بل حق پیژندل هم د سولې او عدالت پر بنسټ ترسره کیږي.

پدې مانا چې هرچاته خپل حقوق ورکړل شي، څو د نورو په حقونو تیری ونه کړي Gerchtigkein په بل عبارت هر څوک د خپلو حقوقو کرښه وپیژني وړاندې ورڅخه لاړ نشي او د نورو په حقووتیری اوخیته وانه چوي.

که سوله د ټولنیز عدالت برخه ونه ګڼل شي. نو نشو کولای د جګړې د رامنځته کولود جوړښت عوامل له منځه یوسو. د ټولنیزې نابرابري شتون، چې د ټولو بیوزله هیوادونو یوه ځانګړتیا ده له جګړې وروسته د هیواد د بیاروغونې په وړاندې بنسټیزې ننګونې زیږوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې هیوادونو کې د بې ثباتي د رامینځته کیدو یولامل نابرابری ده، بل دا چې یو معقول او متوازن سیاست کموالی د بیوزلی د زیـا توالي سرچینه ده.

که په یوه ټولنه کې قانوني طرزالعملونه او قدرت د ټولــو طبقــاتو او ډلو ترمینځ په بشپړ ډول په مساویانه، برابراو په قــانوني ډول ونــه ویشل شي د شخړې اړوند مسایل نه حل کیږي او پخپل حال پاتې کیږي. یوازینې لار دا ده چې د ظرفیت لــه لارې داجتمــاعي ډلــو لــه ګډون سره د سیاسي او ټولنیزو پړاونو چې له حاشیې څخه ایســتل شوي پرمختګ کوي.

تل پاتې سوله ترهغه نشي تامینیدای خــو ترڅــو چــې ســیمه ایــز، دولتي، محلي او نړیوال سیستمونه او د عدالت پلي کولو سره جوړنه شي. د عدالت موجودیت خلکو ته ددې زمینه برابــروي چــې خپلــې اړتیاوې په سمه توګه بیان کړي.

د څو قومي او فرهنګي واحدونو په رامینځته کولــو د قــومي تفــاوت منل او پخپلو چارو کې خپلواکیت ورکول دي.

د کوین کلمنټ په وینا (نابرابرې اړیکې باید برابرې کړو) اړینــه ده چې حاکمه ډله پدې قانع کړو، چې په اوږد مهال وخت کــې د یــوې ریښتنې او عادلې ټولنې جوړونه د هغوی په ګټه ده

سوله په ټوله ایز او عامه مانــا ســره د متــارکې، د هــوکړې ښــکلا، ملګرتیا، همغږی او هوساینې په مانا ده، خو د تعریف ټول مقــدماتی شرایط لکه : خپلواکي، بشــر حقــوق، عــدالت او همداســې فعــالې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستراتیژیانې لکه د عدم تشدد شخړې بنستیز حل، په ډیموکراتیک اساس د دولتي ادارو اوټولنو جوړول چې د سولې د ټینګښــت او تــل پاتې والی لپاره ضروري دي ، په بر کې نه نیسي.

ځینې د جګړې نشتون بیا سوله بولي، چې دغه برداشت یا تعریــف هم موضوع ساده او اسانوي ځکه چې د بې باوری او بــې اعتمــادی دغه احساس چې د جګړې ګټونکي او بایلونکي دواړو له ځانه ســره ساتلې نادیده نیسي.

د دوی په اند که خلــک د اوږدمهــال لپــاره پــه ښــکاره ډول تشــدد لرونکي اقدامات او فزیکي فعالیتونه ترسره نه کړي نو دا پدې مانا ده چې سوله تامین شوې.

خو سوله د پوهانو له نظره پــه مختلفــو پړاوونــوکې پــه درې برخــو ویشل کیږي چې په لاندې ډول دي.

منفي سوله، مثبته سوله او دیموکراتیکه سوله.

باید په یاد ولرو چې زمونږه تمتیا او پاملرنه په مثبتې سولې دی. تــر څو منفي بڼه یې له مینځه لاړه شي کله چې مونږ د ســولې پــه اړه خبرې کوو نو زمونږ نظر اولیدلوری د سولې مثبته کیدو کــې مطــرح کیږي.

پدې شرط که ریښتیا هم په واقعی او ریښتني ډول رامینځته شي نو نور به د سولې په قاموس کې منفی کلمې ته ځــای پــاتې نشــي. د سولې کلمه یوه سپیڅلې کلمه ده او دانسان لیدلوری د روښنایي پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لور بيايي نو غوره ده چې سولې ته په يو مثبت، خيـر او ښــيگڼې او درنښت په سترگه وگورو.

د موضوع د لا روښانتيا او غوره والــي پــه خــاطر د ســولې لغــوي او اصطلاحي مانا بيانوو

سوله يوه عربي کلمه اوعربي ژبه کې په يوولسو ماناوو سره راغلــې ده.

١ــــ گټه يا فايده

٢ــــ مناسب او وړتيا

٣ــــ استعداد

۴ ــــ دجوړيدو په مانا يعنی د زيانونو او کمښت له منځه وړل .

۵ ــــ ښه کيدل

۶ ــــ ښيگڼه يا د ښگينو ترسره کول

٧ــــ په هوساينه او نعمت کې ژوند

٨ ــــ د يوځيز ډيروالی

٩ ــــ پخلاينه

١٠ ــــ اتفاق اويووالی

١١ ــــ د اوربند يا د جگړې پای

مثبته سوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثبته يا د تل پاتې سولې پيل د هغو شرايطو د رامينځته کولو په لټه کې ده چې وکولای شي د بې اعتمادي او بې باورۍ هغه ريښې او عوامل چې دواړه خواوې پکې اخته وي او دتشدد ډيروالي لامل ګرځي لمنځه يوسي.

د ډيری پوهانو له نظره مثبته سوله د انساني ډلو ترمينځ د سوله ايزو اړيکو، مرستو اوفعالې همپالنې يوه نمونه ګڼل کيږي، چې وګړي پکې د ډول ډول اجتماعي، اقتصادي او سياسي سازمانونوله لارې د اجتماعي ارزښتونو اوشخړو د ژوندي ساتلو لپاره لکه زغم،او د سولې، امنيت، خپلواکي او ډيموکراسي د سولې مينځته راوړنه په هيوادونو کې همکارۍ او مرستې لامل ګرځي.

منفي سوله

منفي سوله هغې سولې ته ويل کيږي چې د اجتماعي بنسټونو له خو رامنځته کيږي

ترڅو امنيت د افرادو، ډلو او ملتونو د فزيکي تشدد د رامنځته کيدو په موخه تامين کړي.

پدې مرحله کې په جګړې او تشدد باندې ټينګار کيږي، نه د هغه په ريښې ايستلو د جنګ اوتشدد عوامل دمنفي سولې د مرحله په سياست اوستراتيژۍ کې شامل دي بلکه موخه ورڅخه داده چې دواړه خواوې يو له بل څخه ليرې وساتي يا په بل عبارت په فزيکي، اجتماعي، سايکولوژيکی او جوړښتي ډول د جګړې لمنځه وړل دي کولای شو منفي سوله د محدودې يا نسبي سولې په نوم ونوموو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونې روزنې او احصایۍ ترمینځ اړیکه:

د ټولنیزو او روزنیزو علومو طریقې یا لارې د زیاتوالي په حال کښــې دي.

د احصایې څانګې، څېړنیــز موضــوعات، د تکنــالوژۍ او د شــمیرنې طریقوله پرمختګ سره نوي نظریاتو د ښوونیز نظــام او شــمیرنې اندازه ګیري د ښوونې روزنې اړیکه له احصایې سره لا زیاته ټینګــه کړې ده. داحصایې د ارونواو طریقوڅخه خبرتیا په ټولــو علومــو پــه ځانګړې توګه په روزنیزو علومو کښې مهم ګڼل کیږي.

ښوونه روزنه په خپلو څېړنو کښې له ډېرو لارو څخه ګټه پورته کــوي او له احصایې څخه پخپلو علمي څېړنو کې کار اخلي.

ځای لري څو ترهر څه وړاندې د احصایی پــه اساســي او بنســټیزو مفاهیمو باندې پوه شو چې په اړه یې لا زیاته پلټنه وکــړو. احصــایه چې په انګلیسي ژبه کې ورته (statistics) وایي لــه لاتینــي کلمــې څخه (status)چې د دولت په مانــا ده اخیســتل شــوېده د کلمــې مفهوم روښانوي چې په پخوا وختونو داحصــایې څخــه د دولتونــود اړتیا وړ شمیرې او خبرتیاوې چې د مالیاتو، خــدماتو او نــورې هغــه چارې چې هیواد پورې تړلې وې ګټه اخیستل کېده.

په علمي څېړنو کښې د احصــایوي لارو اســتمعال د ټولنپــوهنې پــه سلوکي علم (ښوونه روزنه، اروپوهنه) پورې محدود نده ، بلکــې دد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ې لارو استعمال د ټولو علومو په څېړنه لکه: بيالوژي، کيميا، فزيــک، طب، اقتصاد، زراعت او نورکې دود ده.

دبيلګې په ډول: احصايوي لارې د ښوونې روزنې يوعالم ته دا تــوان ورکوي چې د تدريس او درسي موادو له مختلفو طريقو څخه ګټورې پايلې په لاس راوړي.

له احصايوي لارو سره د روزنيزو او ټولنيزوعلومو زده کوونکو بلــدتيا له څوارخونو ضروري ده.

لومړی دا چې په هره دقيقه او علمي مجله کې د احصــايې اصــطلاح يادونه اړينه ګڼل کيږي.

د زده کړو او پرمختګ ترلاسه کولــو لپــاره د احصــايوي لارو څخــه خبرتيا اړينه ده، که د احصايې تاريخ ته ځير شو نو وبه وينو چې لــه کومه وخته چې طبقاتي ټولنه رامينځته شوه ورسره يوځــای ايجــاد شوې او دغه رازاحصايه اوړد شاليد لري.

پخوانيــو مصــريانو، بابليــانو او روميــانو (۳۰۵۰) کالــه وړانــدې د سرچينو او نفوس مفصل ريکارډونه د دولتي چارو د ساتنې په موخــه خوندي کول.

د احصايې استعمال هغه وخت پيل شو کله يوې قبيلي وغوښتل تر څو پوه شي چې مقابل لوری څومره جنګي کسان لري او څومره اس سپاره. (هغه عسکر چې په اسونو سپاره وي)، جنګي وســايل يــې څومره دي چې وکولای شي په وسيله يی خپل دښمن ته په جګــړه کې ماته ورکړي. بيا وروسته په فرانسه کښــې د ګمرکــي ماليــاتو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اطلاعاتو په ټولو او په پای کې هم په لندن کې د هغو وګړو شمیرچې د طاعون له ناروغۍ له کبله یې ژوند د لاسه ورکړی وو.

نن ورځ احصایه د یو عام توکي په توګه طبي، طبیعي او اجتماعي مسایلو په څېړنه او پلټنه کې کارول کیږي.

که چیرې مونږ د احصایې دعلم لارو ته ځیر شوو وبه وینو چې ارتباطي او تعقیبي (استنباتي) ستاینه لري. د احصایی اصلي هدف دیوې ټولنې د ځانګړتیاوو د اندازې ستاینه او د هغو د ځانګړتیاوو د پایلو په لاس راوړل دي.

د احصایی څو تعریفونه (پیژندنه):

هغه لارې دي چې په ذریعه یې شمیرې او مالومات راټول، ترتیب او وړاندې کیږي.

هغه لارې دي چې د شمیرو مشخص ارزښتونه او مالومات راټول، تثبیت او تشریح کړي.

د هغه طریقو ټولګه ده چې د پراخو ټولنو او شیانو د مطالعې او څیړنې په موخه کارول کیږي.

د انسان پیژندنې او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه:

انسان پیژندنه، د نژادي ویشنې، جسمي ځانګړتیاووې، جغرافیایي تقسیمات، چاپیریال، ټولنیزې اړیکې او د انسان فرهنګي وده تر پلټنې لاندې نیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان پيژندنه هغه پوهــه ده چــې دانســان طبيعــي، اجتمــاعي او فرهنگي وده مطالعه کوي

د نژادي تقسيماتو، ادابو، دودونو او لومړيو انسانانو سازمانونو پورې اړوندي نوې څيړنې د روزنيزو علومو د پوهانو لپاره مهمې ګڼل کيږي او د ښوونې روزنې د سياستوالو لپاره دا ډول خبرتيــاووې د زده کــړه ايزو پروګرامونو د ټاکلو لپاره د ښه فرصت لاره هواروي.

انسان پيژندنې ته په انګليســي ژبــه کــې Anthropology د انســان مطالعه په فرانسوي ژبه کې انسان پيژندنــه Ethnologist د قومونــو مطالعه او پــه المــاني ژبــه کښــې Volkerkunde د ابتــدايي اقوامــو مطالعې په مانا سره ده.

انسان پيژندنه د ټولنيزو پيښو د پيژندلو لپاره د ټولنــو مشــاهده ده، چې دپيښو ثبت او ضبط امرونه يې ټول په اسنادو او مــدارکو ســره خپروي چې دا خبرتياوې د روزنيزو علومو د پوهانو لپاره اړين او مهم ګڼل کيږي.

انسان پيژندنه ياني فردپيژندنه، قوم پيژندنه، ملت پيژندنه، کــورنۍ پيژندنه او په پای کې هم د ټولنپوهنې د امر په مانا سره ده د يــادو کلماتو له توحيد څخه د انسان پيژندې مفهموم زيږوي په واقيعــت له پورتنيو کلماتو ســره بلــدتيا د هغــې ټــولنې خلکــو پيژنــدلو تــه لاسرسی ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ناتومي او د ښووني روزنې ترمينځ اړيکه:

اناتومي يا جوړښت پيژندنه له هغې پوهې څخه عبارت ده چې د بحث موضوع يې د ژونديو موجوداتو د جوړښت تشريح ده.

اناتومي له دوه يوناني کلمو څخه اخيستل شوې چې انا د جوړښت او تومي د تشريح په مانا ده.

څه ډول چې ښوونه روزنه له نورو علومو سره اړيکه لري هماغه ډول يې له اناتومي سره هم لري.

لکه چې مو وويل اناتومي د ژونديو موجوداتو له جوړښتي تشريح څخه بحث کوي او محتوا يې د بدن د سالمو برخو جوړښت د اهميت وړ او د سالمو غړو د لرلو پرته نشو کولای څو په سمه توګه ښوونيز او روزنيز مهاروتو او وړتياوې ترلاسه کړو.

دمثال په توګه: که چيرې د يو فرد د اوريدو دستګاه چې فعاليت او کړنې يې کمزورې وي نو ياد شخص طبعاً د زده کړې ترلاسه کولو په برخه کې کمزورى وي.

د زده کړې او مالوماتو ليږدونه او د مهارتونو ترلاسه کول هغه وخت ګټور تماميږي چې انسان د سالمې اناتومي دستګاه څخه برخمن وي.

د فزيولوژي او ښووني روزنې ترمينځ اړيکه:

فزيولوژي د بيولوژي له هغو مهمو څانګو څخه ده چې د ژونديو موجوداتو د ژوند اعمال، غړي، نسجونه، سلولونه او د سلولونوعناصر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالعه او د ژوند د ژورو اعمالو پوهیدو لپاره هڅه کوي څو په مختلف چاپیریال یا د ژوندیو موجوداتو په بیلابیلو شرایطو کې د هغوی خواص او د اعمالو د بدلونو ترمینځ چې کومې اړیکې موجودې دي تر پلټنې لاندې ونیسي.

فزیولوژي ددې اعمالو وده او پرمختیا په یو ډول او په یو ژوندي موجود کې او همدا ډول د محیطي شرایطو سره د هغوی بدلون او مطابقت ترمطالعې لاندې نیسي.

د فزیولوژي علم موخه د فزیکي او کیمیایي عواملو ستاینه ه چې د انکشاف د سرچینې او د ژوند د دوام مسئول دي. هر ډول ژوند له ساده ویرسونو څخه تر موجوده ژوند پورې ځانته ځانګړي مشخصات او کړنې لري. پدې پراخ قلمرو سره کولای شو چې فزیولوژي په ویروسي، سلولي، ګیاهي او انساني فزیولوژي برخو وویشو .

په انساني فزیولوژي کښې مونږ د انسان د بدن د ځانګړتیاوو او میکانیزمونو په ستاینه اخته کیږو چې هغه یو ژوندي جسم جوړ کړي وي.

هغه مالومات چې د فزیولوژي په برخه کې تري یادونه وشوه د روزنیزو علومو د عالمانو د پاملرنې وړ او په ځانګړې توګه د انسان د فزیولوژي بحث ده.

فزیولوژي هغې پوهې څخه عبارت ده چې د ژوندیو موجوداتو له بیلابیلو دندو او وظایفو څخه بحث کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فزیولوژي له دوه یوناني کلمو څخه اخیستل شوې چې فزیو د دندې او لوژي د علم په مانا سره ده یانې د غړو د دندې علم دی.

ښوونه روزنه له فزیولوژي سره په اړیکه کښې ده ځکه ټول مالومات او خبرتیاوې د مرکـزي عصـبي سیسـتم څخـه چـې د میلیـاردونو نیورونونو لرونکی ده ترسره او لیږدول کیږي.

هغه ځانگه چې خبرتیاوې ترلاسه کوي د دندرایت پـه نامـه سـره یادیږي او هغه برخه چې انگیزه بل نیورون یا غـړي تـه لیـږدوي د اکسون په نامه یادیږي.

همدا ډول که نباتي اعصاب ولولو نو وبه گورو چې د عـالي حیوانـاتو په تدریجي پرمختیا کې د مرکزي عصبي سیستم ځینی تقسـیمات او دندې رامنځته شوي.

یوه برخه یې د سوماتیک اعصاب یا هغه جسمي سیسـتم ده چـې هلته محیطي او مرکزي عصبي سیستم داخل وي او د هغو اطلاعـاتو د پوهیدو لپاره ځانگړي شوي وي چـې د چاپیریـال څخـه پیـدا او حرکات تنظمیوي. دویمه برخه یی د نباتي اعصابو سیستم ده، چـې د داخلي غړو د لارښوونې او د موادو د بدلولو لپاره ځانگړی شوېده .

د نباتي اعصابو سیستم اوهمدا ډول د حسي غړو د توازن او عمومـاً ټول غړي لکه د سوماتیک اعصابو سیستم هـم د لازمـو رژیمونـو د فعالیتونولپاره چمتو کول په غاړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سیستم د بدن د ټولو غړو خواړه تامینوي او د ټولو سیستمونوپه عظمي فعالیت کې د انرژي په تامینولو کې چې پخپله مغز هم د هغو له ډلې څخه دي شامل دي.

لوستل، لیکل او هر ډول خوځښتونه او کړنې د سوماتیک اعصابو په مرسته ترسره کیږي دا دندې د مغزو د عالي دندو په واسطه ترسره او کنټرولیږي چې دا د ارادې په نوم یادیږي.

مونږ په اسانۍ سره حروف جلا کولای شو او د غوښتنې په صورت کې وهغه څه چې لیکو په لوړ اواز یا پخپلې ارادې سره ولولو.

د سوماتیک اعصابو د فعالیت سیستم د اسکلیټ او غړو فعالیت چې له هغې جملې څخه ټول هغه حرکات چې په ارادي ډول د انسان له خوا ترسره کیږي د ارادي حرکاتو په نوم یادیږي.

ارادي فعالیت د انفرادي ژوند په بهیر او د زده کړې په نتیجه کې جوړیږي. د یادونې وړ ده چې زده کړل شوي ارادي خوځښتونه په څو څو ځله تکرارولو سره کیدای شي په اتوماتیکه توګه یاد شي.

ددې په یادونې سره د نباتي او سوماتیک اعصابو د سیستم ترمنځ ټینګه اناتومي اړیکه موجوده ده.

بالاخره باید یادونه وکړو چې ښوونه روزنه د فزیولوژي سره ډیره پراخه اړیکه لري چې مونږ یې پدې بحث کې ګنجایش نه وینو او په همدې لنډیز دلته بسنه کوو

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخذلیکون

۱- امین، امین الله و دیگران(۲۰۰۹) پیداکوژي لارشود. چـاپ اول، کویت العادف پرنتنګ پرس.

۲ ـ اقا زاده، احمد. (۱۳۸۱). امـوزش و پـرورش تطبیقـي. تهـران، سازمان مطالعه و تدوین علوم انساني دانشګاه (سمت).

۳ـ اموزګار، محمد حسن. (۱۳۷۹). فلسفه و مکتـب هـای فلسـفی. چاپ اول، تهران، انتشارات دانشګاه علامه طباطبایی.

۴- اریان پور، امیرحسین، (۱۳۶۴)، جامعه شناسي هنر. کابل، چاپ دوتاسیون مطبعه حزبی.

۵ـ جونز، ګرنت.(۱۳۷۶)، اقتصـاد امـوزش و پـرورش، چـاپ اول، اصفهان، انتشارات، جهاد، دانشګاه اصفهان.

۶ـ چند تن از اساتید غرب.(۱۳۶۶)، فلسفه یـا پـژوهش حقیقـت. چاپ دوم، ترجمه سید جلال الـدین مجتبـوی. تهـران، انتشـارات حکمت.

۷ـ حجتی، محمد باقر.(۱۳۷۴)، اسلام و تعلیم و تربیت، بخش اول تربیت. چاپ شانزدهم. تهران، انتشارت، امیر کبیر.

۸ـ خاتونی، علی رضا.(۱۳۸۶)، چکیدیی روان پرستاری. چـاپ اول. تهران، انتشارات سماط.

۹ــــ داوری، رضـا.(۱۳۵۹)، فلسـفه چیسـت. چـاپ اول. تهـران، انتشارات: انجمن اسلامی حکمت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ـ زرشکی، علی دره و دیگـران(۱۳۸۰)، درس نامـه علـوم پایـه پزشکي ایران بهداشت و علوم تندرستی. جلد سوم، تهران، ناشـر: موسسه فرهنگی انتشاراتی تیمور زادهــــ نشر طبیب.

۱۱ـ طباطبـایی، محمـد حسـن.(۱۳۶۶)، اصـول فلسـفه او روش ریالیزم، جلد یک. تهران. انتشارات امیر کبیر.

۱۲ـ طبیبی، فرانک.(۱۳۸۰)، درس نامه علوم پایه پزشکي. جلد ۷. تهران، ناشر: موسسه فرهنگی انتشاراتی تمیور زاده، نشر طبیب.

۱۳ـ عالم، عبدالرحمن.(۱۳۸۷)، بنیادهـای علـم سیاسـت. چـاپ هژدهم، تهران، چاپ غزال.

۱۴ـ فولادی، دای.(۱۳۸۲)، دیـن، فرهنـگ، سیاسـت. چـاپ اول. کابل، نشر بنیاد انکشاف مدنی.

۱۵ـ قوام، سید عبدالعی.(۱۳۸۱)، سیاست های مقایسـوي، چـاپ چهارم. تهران، سـازمان مطالعـه و تـدوین کتـب علـوم انسـاني دانشگاه های (سمت).

۱۷ـ کاروان، علی محمد و جمعی از نویسنده گـان.(۱۳۸۰)، علـوم تربیتی ماهیت و قلمرو ان، چاپ اول. سازمان مطالعه و تدوین کتب انسانی دانشگاه(سمت).

۱۸ـــ مشـایخ، فریـده.(۱۳۸۵)، دیـدگاهای نـو در برنامـه ریـزی اموزشی. چاپ ششم. تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علـوم انسانی دانشگاه (سمت)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹ـ نیکزاد، محمود و د یگران.(۱۳۷۹)، اصول نظریه های تربیتـی. تهران، اعضاهیت علمی دانشگاه ازادی اسلامی.

۲۰ـ Hadded, W.D (۱۹۹۵), Education policy planning process: an applied from work, paris, unesco, HEP.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (خان افضل هډه وال) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له ژباړونکي او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د ژباړلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

M.Akbar Niazi

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د ژباړن د خپرونو لړ: ۲
د تحریک د خپرونو لړ:۸۶

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library